

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра англійської мови

Магістерська робота

освітньо-науковий рівень – магістр

на тему: **«РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «РАДІСТЬ» В
АНГЛОМОВНОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ХУДОЖНІХ
ДИСКУРСАХ**

(на матеріалі романів Джейн Остін та Ольги Кобилянської)»

Виконала: студентка 2-го року навчання

Спеціальність: 035 Філологія

Спеціалізація: 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно)

Освітньо-наукова програма: Мови

(англійська й українська) та комунікація

Барнякова Владислава Михайлівна

Керівник – Гусар М. В.,

кандидат філологічних наук, доцент

Рецензент – Лаврінець О. Я.

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою « _____ »

Секретар ЕК _____ « _____ » _____ 2023 р.

Київ 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ У ЗАРУБІЖНІЙ І ВІТЧИЗНЯНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	10
1.1. Визначення поняття «концепт» у сучасній лінгвістиці	10
1.2. Структура та зміст концепту.....	15
1.3. Поняття «емоційний концепт» у сучасній лінгвістиці	19
1.3.1. Класифікація емоційних концептів	24
1.3.2. Емоційний концепт і картина світу.....	27
1.3.3. Структура та зміст емоційного концепту	33
1.3.4. Вербалізація емоційного концепту	36
1.3.5. Поняття емоційного концепту «радість»	38
1.4. Художній дискурс як простір вираження емоційного концепту	40
1.5. Методологічні засади дослідження емоційного концепту.....	43
Висновки до розділу 1	48
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕМОЦІЇ «РАДІСТЬ» В УКРАЇНСЬКО- ТА АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНІХ ДИСКУРСАХ	52
2.1. Понятійний компонент емоційного концепту «радість» в українській та англійській картинах світу	52
2.2. Перцептивно-образний компонент емоційного концепту «радість» в українсько- та англомовному художніх дискурсах	57
2.2.1. Відтворення перцептивного аспекту емоційного концепту «радість» у романі О. Кобилянської «Людина».....	58
2.2.2. Відтворення перцептивного аспекту емоційного концепту «радість» у романі Дж. Остін “Sense and sensibility”	611
2.2.3. Відтворення образного аспекту емоційного концепту «радість» у романі О. Кобилянської «Людина»	64

2.2.4. Відтворення образного аспекту емоційного концепту «радість» у романі Дж. Остін “Sense and sensibility”	67
2.3. Валоративний компонент емоційного концепту «радість» в українсько- та англomовному художніх дискурсах	70
2.3.1. Відтворення валоративного компонента емоційного концепту «радість» у романі О. Кобилянської «Людина».....	71
2.3.2. Відтворення валоративного компонента емоційного концепту «радість» у романі Дж. Остін “Sense and sensibility”	74
Висновки до розділу 2	76
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	92
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ	93
АНОТАЦІЯ	94

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЕК – емоційний концепт

КСФ – концептосфера

ККС – концептуальна картина світу

МКС – мовна картина світу

ЕКС – емоційна картина світу

ХД – художній дискурс

ВСТУП

Важливою ознакою сучасної лінгвістики постає зміщення парадигми її вивчення в напрямку людиноцентричного, когнітивного, функціонального сприйняття та аналізу явищ мови [40]. Цей підхід спрямований на вирішення проблем вираження, опису інформації під час процесу перцепції дійсності [46; 50], засобів репрезентації одиниць мови в свідомості людини та їхньої взаємодії для забезпечення ефективної комунікації. У новітній парадигмі, де людина є центром Всесвіту та пізнання, дослідники все частіше зосереджуються на синтезі різних наукових дисциплін. Необхідність об'єднання лінгвістики, когнітивістики та психології у лінгвістичних дослідженнях підкреслює важливість вивчення індивіда як біокогнітосоціальної системи, дослідження його свідомості, а також одного з її ключових аспектів – емоцій, які впливають на її формування та напрямок. З'являються праці зарубіжних [63; 64 та ін.] і вітчизняних [14; 38 та ін.] мовознавців, де підкреслюється, що емоції допомагають людині пізнавати світ. Однак вивчення вербалізації емоцій індивіда ускладнюється відсутністю узгодженої теорії, розмаїттям та протиріччям їх класифікацій, нелінійними процесами їх номінації.

Вищезазначені труднощі передусім пов'язані з особливістю емоцій як об'єкта дослідження, який має двоїсту мовну природу: емоція може бути розглянута як емоційний супровід та оцінка мовленнєвого змісту, так і дійсністю, що об'єктивно існує у формі знаків мови. Не дивлячись на те, що емоція є суто особистим феноменом, її експресивний складник має соціальний характер. З огляду на це, емоція поєднує суб'єктивність і об'єктивність, поняттєвість і образність, динамічність й статичність, безперервність й дискретність, а також універсальність й специфічність у процесі міжособистісного спілкування.

Дослідження емоцій у когнітивній лінгвістиці та психології показує, що когніція, емоції і мова тісно пов'язані між собою як складові емоційно-когнітивної системи «свідомість людини – сприйняття інформації – концептуалізація знань – категоризація кластерів – трансформація в мову –

репрезентація вивченого» [35, с. 166], що свідчить про мову емоцій як предмет когнітивної лінгвістики.

У кінці минулого століття розпочалася нова хвиля наукових досліджень, яка на сьогодні досягла свого апогею, як-от – аналіз концептів як основних складових мислення, мови та культури одночасно. Як зазначається в наукових працях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, серед актуальних напрямків сьогочасної когнітивної лінгвістики значне місце займають дослідження концептів, зокрема емоційних концептів (ЕК) [5; 10; 16; 22; 65; 66; 67 та ін.]. Концепт емоції розглядається як інтегрована база дослідження мовних засобів її вираження, що зумовлює комплексний підхід до аналізу когнітивно-емоційних структур, які описані вербально. Однак багато вчених-емоціологів зосереджуються або на визначенні параметрів емоційно-когнітивної оцінки для розрізнення емоції [62; 63 та ін.], або на детальному описі певних груп мовних засобів вербалізації емоцій в дискурсі, вираженні основних семантичних компонентів при встановленні емотивного змісту слів [65; 69 та ін.]. У цьому контексті очевидною постає необхідність робіт, присвячених глибокому та цілісному вивченню емоційних концептів в художньому дискурсі (ХД), зокрема їхніх лінгвокогнітивних особливостей.

Актуальність роботи зумовлена, по-перше, збільшенням інтересу сучасної лінгвістики до дослідження концептуальних мовних феноменів, визначення та класифікації мовних засобів вираження концептів емоцій у тексті. По-друге, емоція «радість», незважаючи на її приналежність до базових концептів, досі не є достатньо досліджуваною, оскільки донині вітчизняні й зарубіжні вчені в основному зосереджувалися на вивченні негативних емоцій. Тому використання комплексного лінгвокогнітивного підходу до аналізу структури та мовної репрезентації ЕК «радість» в англійській та українській мовах є значущим і необхідним внеском у розвиток лінгвістичних досліджень, що визначає **наукову новизну**.

Метою дослідження є виявлення лінгвокогнітивних особливостей репрезентації ЕК «радість» в англomовному та українськомовному ХД (на матеріалі романів Дж. Остін та О. Кобилянської).

Для досягнення поставленої мети планується виконання наступних **завдань**:

- узагальнити ключові погляди до вивчення концепту в сучасних лінгвістичних дослідженнях;
- уточнити поняття «ЕК» та його відмінності від інших концептів;
- висвітлити теоретико-методологічні бази дослідження емотивності в ХД та уточнити тлумачення основних термінів;
- виділити поняттєві аспекти зазначеного концепту та розкрити засоби його номінації в англо- та українськомовному ХД;
- визначити ціннісні й образні (метафорично й метонімічно концептуалізовані) складники ЕК «радість» та способи їх актуалізації в англomовному та українськомовному ХД.

Об'єктом дослідження є ЕК «радість» у творах Джейн Остін та Ольги Кобилянської.

Предметом роботи є лінгвокогнітивні та семіотичні характеристики концепту-емоції «радість».

Матеріалом дослідження було обрано літературні романи ХІХ ст. з англійського та українського ХД:

- «Sense and sensibility» – автор – Дж. Остін [93];
- «Людина» – автор – О. Кобилянська [92].

Для досягнення загальної мети і виконання поставлених завдань було застосовано такі **методи**: загальнонаукові – *індуктивні, дедуктивні, синтез, систематизація, аналіз* – для узагальнення теоретичних основ дослідження та підготовки висновків роботи; лінгвістичні: *концептуальний аналіз* – для встановлення сутності досліджуваного концепту, розробки його структурної моделі та розкриття особливостей його вираження у мові; *аналіз*

лексикографічних дефініцій – для визначення семантики мовних елементів, що виражають ЕК «радість» та його концептуальні характеристики; *інтерпретаційний аналіз* – для пояснення уривків текстів, де вживаються елементи номінативного поля ЕК «радість»; *дистрибутивний аналіз* – для виявлення особливостей лексичної сполучуваності слова «радість» та його синонімічних рядів; *аналіз структури* – для виявлення й упорядкування вербальних способів представлення досліджуваного концепту. Отримані дані опрацьовано *методами кількісного аналізу та смислового впорядкування*.

У праці за основу взято положення А. М. Приходько, відповідно до якого структура концепту постає тришаровою і складається зі субстрату (понятійного компонента), адстрату (перцептивно-образного) і епістрату (ціннісного / валоративного).

Наукове значення роботи полягає у багатовекторному вивченні концепту-емоції «радість» та окреслюється її внеском у розвиток когнітивної лінгвістики (об'єктивація та моделювання концепту), лінгвістики тексту (формулювання та узгодження експресивності, емотивності та емоційності як категорій тексту), дискурсології (вивчення ХД). З огляду на це, теоретична цінність праці зводиться до того, що вона сприяє як розробці методів дослідження мовних репрезентацій концептів, пов'язаних з емоціями людини (зокрема, концепту «радість»), на матеріалі художніх текстів, так і розвитку концепції мовної емотивності на основі теорії поля.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати та висновки дослідження можна застосовувати: 1) у навчальній діяльності ВНЗ, особливо у викладанні наступних лекційних курсів, як-от: загальної лінгвістики, когнітивної лінгвістики, лексикології, методів наукових досліджень, стилістики англійської та української мов, у спецкурсах з емотіології, психолінгвістики; 2) при створенні магістерських, курсових, дипломних праць, що стосуються зазначеного аспекту роботи, а також при написанні посібників, підручників й методичних рекомендацій з англійської та української філології; 3) при складанні словників, глосаріїв у навчальній (лексикографічній) практиці; 4) у

наукових працях здобувачів вищої освіти (студентів, аспірантів) і молодих учених.

Апробація результатів роботи. Головні теоретичні положення і висновки дослідження апробовано в наступних 2 всеукраїнських наукових конференціях здобувачів вищої освіти: «Нові парадигми сучасної філології» (м. Кам'янець-Подільський, 24 листопада 2022 року), «Мовний простір сучасного світу» (м. Київ, 26 травня 2023 року).

Структура та обсяг дослідження. Магістерська робота містить вступ, два розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел (69 джерел, зокрема 22 – лексикографічних джерела), список джерел ілюстративного матеріалу (2 джерела). Загальний обсяг роботи – 95 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ У ЗАРУБІЖНІЙ І ВІТЧИЗНЯНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Визначення поняття «концепт» у сучасній лінгвістиці

Останнім часом відбуваються зміни у розвитку гуманітарних наук, починаючи з лінгвістики, яка зосереджена на вивченні мови як такої, до лінгвістики антропологічної, яка досліджує зв'язок мови й людини, її свідомості та мислення. Новий, когнітивний, погляд на засвоєння мови та її явищ ґрунтується на концепції «двобічного руху» [19, с. 146]. Ця ідея передбачає нероздільну взаємодію двох методів – вивчення мовних феноменів та відтворення структур мислення.

В перші десятиліття ХХІ ст. виникла потреба у визначенні універсально-абстрактних мовних універсалій, які є самостійними, однак у нормі діють у єдності для забезпечення процесу комунікації [80, с. 259]. Відповідно з'явилася необхідність досліджувати роль мови у процесі пізнавальної діяльності людини [50, с. 105]. Якраз когнітивна лінгвістика і досліджує процеси, пов'язані зі здобуванням, відображенням та збереженням отриманих знань у форматі мови.

Що стосується зазначених процесів, зокрема формування думок й оцінок навколишнього середовища та їх подальшого втілення у фізичну оболонку, то припускається, що у людському мозку водночас існують різноманітні форми репрезентації цих процесів у вигляді точних моделей свідомості. Ці моделі представлені у вигляді квантів знання – концептів, які спрямовані на відтворення онтології світу з урахуванням вимог соціальної дійсності.

Не дивлячись на активне використання терміну «концепт» у понятійній системі різних наук, зокрема лінгвокультурології, семантики, когнітивістики тощо [19, с. 38], сучасні науковці досі не сформулювали загальноприйнятого та однозначного визначення цього терміна. Передусім це зумовлено тим, що неабияка частина концепту не використовується у вербальному кадрі [57, с. 61].

Проте, враховуючи наявні концептуальні дослідження, вважаємо за потрібне виділити чотири напрямки для визначення цього терміну.

Дослідники *когнітивно-психологічної* течії [35; 60; 62 та ін.] визначають концепт як двосторонню сутність, що включає психічний та мовний аспекти. Психічний аспект представлений образом, який відображає культурні уявлення представників мовної спільноти про світ. У мовному ж аспекті реальність відображається у свідомості через мову. Концепт розглядається у вигляді ментальної репрезентації, що встановлює зв'язки між різними речами, категоризує їх та визначає образ або фігуру на тлі інших об'єктів [35, с. 166].

Вивчаючи мисленнєвий процес індивіда, науковці називають концепт окремим ментальним утворенням, яке є базовою частиною когнітивного коду людини чи мисленнєвою одиницею, що містить ціннісні характеристики та є релевантною для мовної спільноти на певному етапі її розвитку.

Акцентуючи увагу на ментальному компоненті концепту, вчені визначають його як непросту ментальну репрезентацію, що складається з кількох взаємопов'язаних елементарних репрезентацій. А вони, зі свого боку, виникають в результаті взаємодії індивіда з навколишнім середовищем. Відтак концепт трактується як базова ментальна одиниця, яка здатна зберігати загальну інформацію в абстрактному форматі [68, с. 87]. Крім того, це поняття містить власний цілісний зміст [58, с. 2], чи уявлення або думку, що допомагають розуму сприйняти та зрозуміти навколишній світ. Що стосується ролі концепту у процесі сприйняття світу, прихильники цього напряму називають його абстрактним поняттям, що базується на певному життєвому понятті. Таким чином, концепт – це одиниця пізнання, яка містить повний комплекс ментального відображення як дійсності, так і самого себе [24, с. 41].

Водночас поняття мовної репрезентації концепту описують як мовну категорію, що складається з різних понять [59, с. 21], ментальний концентрат значення, який зосереджується на колективному досвіді як людства, так і окремої етнічної групи та виражається у певному аспекті мовної концептуалізації світу. Дослідники стверджують, що концепт є ментальною сутністю, яка фактично

зберігається у свідомості індивідів і певною мірою впливає на їх поведінку [62, с. 416-419].

Очевидно, що ментальний об'єкт, включно з концептом, не має спільної характерної родової властивості та знаходиться скоріше у стані «сімейної схожості». Наприклад, Л. Вітгенштайн наводить номінанти слова «гра», де спостерігаємо складну мережу схожостей, що пересікаються та взаємодіють одна з одною [12, с. 11]. Концепт ототожнюють з когнітивною категорією, за допомогою якої людина класифікує явища та об'єкти, які вона сприймає під час процесу категоризації.

У мовознавстві досить широко поширений також *культурологічний* підхід до визначення концепту, який звертає особливу увагу на етнокультурні особливості ментального утворення. За цим підходом концепт розглядається як первісне культурне утворення, яке відображається у різних сферах життя людини.

Варто відзначити, що концепт характеризують як культурний ген, що є частиною генотипу культури. Далі він розглядається як об'єкт світу «Ідеального», що називається «Дійсністю» і відображає чіткі культурні уявлення ідивіда про світ [9, с. 18]. Згідно з цим підходом, концепт трактується як спрямоване вираження емоційно-духовного досвіду конкретного етносу [13, с. 92].

Представники цього підходу [9; 21; 28 та ін.] підкреслюють, що концепт має мовне вираження і є сукупністю культурно-національної інформації, яка закладена у мові [27, с. 153]. Вони також називають концепт асоціативним накладанням культурних сенсів на головне, словникове значення [20, с. 26]. Наприклад, В. В. Жайворонок розглядає концепти як історико-культурну свідомість людства, виокремлюючи етносимволіку та образність у структурі. Він вважає їх особливими мовними одиницями, насиченими етнокультурним смислом, які часто з'являються й діють в культурному контексті, відрізняючись образністю, символічністю та виразністю [21, с. 48].

Ж. В. Краснобаєва-Чорна аналізує концепт як багатовимірне утворення, яке містить різні диференційні ознаки, як-от: зв'язок з ментальністю й мовою, етнокультурний колорит, конкретизацію, узагальнення, відкритість, множинність складників, змінність, допустиму суб'єктивність й складність продукування, сталість й кодованість в образно-чуттєвих уявленнях, стереотипність, відтворення ментальної картини світу [28, с. 41]. Концепт також виконує різні функції, а саме: пізнавальну, збереження знання про всесвіт, орієнтування у ньому та структурування знання. Отже, концепт розглядається як складне поняття, що включає в себе багато різноманітних аспектів.

У лінгвістиці широко відомий також *структурно-системний* напрям, представники якого [46; 53; 57 та ін.] характеризують концепт як складову частину цілісної системи, що відображає її особливості. У такому разі концепт можна визначити як єдність зовнішнього категоріального відношення та внутрішньої логічної організації. Він (концепт) є способом класифікації різних об'єктів та явищ у свідомості людини. Концепти є важливими для людської мови та мислення, оскільки вони дозволяють нам легше розуміти та взаємодіяти зі світом навколо нас. Концепт трактується як чітке уявлення про частину світу, яка має непросту організацію з різноманітними групами рис, реалізованими завдяки різним мовним засобам. З огляду на це, він (концепт) тлумачиться як складноструктуроване явище, у якому нерозривно поєднуються поняттєве та лінгвокультурне начала [46, с. 52].

Прихильники *епістеміологічно-інформаційного* напрямку [17; 33; 46; 47; 60 та ін.] окреслюють загальне поняття концепту як дані про досвід, думки й уявлення індивіда про змісти, які формують когнітивний базис підсистем знання. Говоримо саме за інформаційну організацію свідомості, яка охоплює комплекс як вербальних, так і невербальних елементів про пізнавальний об'єкт дійсності, отриманих за допомогою взаємодії декількох психічних функцій несвідомого й свідомого [76, с. 256]. Ці елементи знання взаємодіють між собою, що дозволяє людині легше сприймати та розуміти навколишній світ. Крім того, доволі багато вчених досліджують блок знань, який складається з наочно-образних,

абстрактних, наочно-дійових та інших компонентів людської свідомості [34, с. 47]. Стверджуючи загальний образ концепту, його визначають як сукупність знань, що категоризує реальність, її елементи та подальші можливості [42, с. 35].

Розглядаючи інформацію, представлену у мові, концепт описують як важливий елемент етнокультурної інформації, який показує перцепцію національних понять, явищ та предметів за допомогою мови [33, с. 23]. Його трактують як набір мінімальної інформації, представлений у мовленні та мовних одиницях [20, с. 5]. Прихильники цієї течії також підкреслюють важливість організації інформації у мисленні людини та розглядають концепт як одиницю знання, спрямовану на відтворення сутності світу в контексті соціальної реальності. Концепт тут визначається як когнітивна схема, що організовує знання про особливості об'єкта та взаємозв'язок із когнітивними відображеннями інших предметів, які прямують у ментальну систему та окреслює кількість припустимих вживань слова [60, с. 9].

Таким чином, проаналізовані наступні підходи до дефініції концепту, а саме: *когнітивно-психологічний* (концепт визначається як феномен людської свідомості, який сприяє швидкому мисленню та розумінню навколишньої дійсності), *культурологічний* (культурний аспект є панівним у будові концепту), *структурно-системний* (концепт розглядається одночасно як скомпонована структурна система та частина окремої групи елементів), *епістеміологічно-інформаційний* (концепт постає як виразник упорядкованої інформації про об'єкти та події навколишньої реальності).

На нашу думку, когнітивно-психологічний і культурологічний підходи домінують над іншими, проте, вони не є повністю досконалими. Однак, не слід ігнорувати жоден із існуючих напрямів, оскільки всі вони разом пропонують неупереджений погляд на рівень вивчення питання визначення концепту в межах сучасної лінгвістики. Деякі дослідники у своїх працях відзначають існування тих або інших домінуючих характеристик концепту у визначеному напрямі, інші ж дотримуються думки про використання комплексу характеристик, тобто

застосовують розбіжні напрями. Наприклад, вчені водночас вважають концепт і структурною формацією, і представником культури [20; 21; 27].

Хоча існує багато підходів до дефініції концепту, він все одно відзначається полісемією й різноплановістю. У цьому дослідженні концепт вважається ментальним утворенням, що має національно-специфічний характер і зберігає в собі знання про певний об'єкт. А планом його вираження постає сукупність слів й фразеологізмів, які відтворюють й називають концепт, що повністю відповідає меті та завданням цієї роботи.

1.2. Структура та зміст концепту

В когнітивних дослідженнях спостерігається тенденція до створення структури концепту як складової частини, яка містить окремі взаємопов'язані елементи [49, с. 16]. Структура концепту не є жорсткою, як значення слова, але вона все ж існує і може бути визначена. Це зумовлено тим, що він відіграє активну і динамічну роль у мисленнєвому процесі. Концепт не є статичним, а постійно функціонує, проявляється у своїх різних складових одиницях і аспектах, взаємодіє з іншими концептами й відсторонюється від них.

Одним з можливих підходів до вивчення структури концепту є *когнітивно-епістемологічний*. Дослідники цього напрямку [43; 47; 53 та ін.], вивчаючи питання структури концепту, спираються на інформацію і знання, які він представляє, його будову, функціонування, розвиток та взаємодію з іншими концептами. В багатьох дослідженнях концепту можна виділити принаймні три ключові компоненти (аспекти): оцінний, понятійний, образний. Особлива увага тут приділяється значущості саме оцінного компонента концепту [46, с. 61].

У своєму дослідженні лінгвокультурного концепту, М. М. Полюжин виділяє такі складові, які, на його думку, є найбільш оптимальними для повного семантичного опису концепту: 1) понятійну, яка відтворює його ознаки та дефініцію; 2) образну, яка відображає когнітивні метафори, що утримують концепт у мові; 3) значеннєву, яка залежить від того, як ім'я концепту вписується у лексико-граматичну систему певної мови, з урахуванням етимології та

асоціацій цього імені; 4) специфічну, яка віддзеркалює особливості індивіда як представника національного менталітету [41, с. 630]. За визначенням О. С. Селіванової, концепт постає складною ментальною репрезентацією, яка складається з декількох елементарних репрезентацій, що мають каузальний зв'язок між собою. Ці репрезентації утворюються під час початкової взаємодії людини з навколишнім світом [47, с. 215]. На думку О. О. Хорошуна, концепт – це одиниця оперативної пам'яті, яка містить певний зміст і виконує певні операції. Структура концепту не є фіксованою та жорсткою. Він має компоненти, які є концептуальними ознаками, що відображають окремі ознаки суб'єктивного й об'єктивного світів. Ознаки концепту неоднаково відтворені в його змісті з різним ступенем абстрактності [53, с. 160]. Отже, дослідники вважають, що семантика концепту містить усі прагматичні знання мовного знаку, які відносяться до його експресивної функції. Вони наголошують, що семантика мовного концепту включає компонент когнітивної пам'яті лексеми, себто смислові характеристики одиниць мови, що залежать від його вихідного значення і духовних цінностей мовців.

Концепт має складну організацію, яка складається з культурних та поняттєвих складників: конотацій (оцінних й асоціативних значень), етимологічної форми, головних змістових рис. Концепт утворюється в свідомості індивіда на основі: її чуттєвого досвіду – відчуття світу через чуттєві органи, мисленнєвих операцій з концептами, які вже є в свідомості людини, засвоєння мовних знаків.

У дослідженнях відомих лінгвістів також висвітлена шарова структура концепту як елемент когнітивно-епістеміологічного напрямку [32; 37 та ін.]. Різні вчені визначають структуру концептів по-різному, але всі вони згодні з тим, що концепти складаються з базового шару (ядра), до якого додаються інші когнітивні властивості.

Як вже було зазначено раніше, ознаки та дефініція концепту формують його понятійний шар. Він включає ті його характеристики, які фіксуються у свідомості у словесній формі. Образний шар складається з одиниць двох видів,

як-от: когнітивної ознаки та ментального образу. Він включає інформацію асоціативного й конотативного характеру [37, с. 277], що відображає художнє здійснення концепту. Цей елемент упорядковується за допомогою двох видів образної інформації: 1) такої, що є наслідком прямого практичного досвіду індивіда, створюючись як відображення реальних фізичних предметів з їхніми характеристиками; 2) тієї, яка з'являється завдяки спробі зрозуміти через подібності сутності, що не мають дійсного фізичного або самостійного буття [32, с. 140]. Асоціативний шар концепту складається зі слів-асоціатів, які відбивають визначену у мовній свідомості носія мови властивість до єдиної реферативної галузі, конкретної ситуації чи сфери знань у межах єдиного коду культури.

Ще одним підходом до визначення структури концепту є *системно-ієрархічний* підхід. Дослідники цього напрямку [31; 76 та ін.] вважали, що для аналізу структури концепту необхідно розглядати локалізацію його елементів або частин у ієрархічному порядку, за принципом від вищого до нижчого.

На думку О. О. Селіванової, концепт формується навколо ділянки свідомості, з якої виходять асоціативні ділянки. Ядро концепту складається з основних асоціацій, а периферія – з менш вагомих. За словами вченої, поняття, що має пропозиційну структуру і певну номінативну одиницю, становить ядро концепту [76, с. 256].

Дослідниця Т. В. Луньова запропонувала таку модель концепту, яка містить ядро (базовий шар) й п'ять модусів. Ядро концепту є його центральною частиною, яка визначає його сутність і є серцевиною концепту. У ядрі концепту міститься найважливіша інформація про об'єкт, якість, дію або особу, яка є ключовою для розуміння та опису відповідного концепту. Це найсуттєвіші знання та уявлення, які складають зміст концепту. А модуси концепту відрізняються один від одного залежно від того, яку інформацію вони містять. Тобто тип інформації визначає їх різноманітність. Логічні поняття про предмет або аспект реальності формують раціонально-логічний модус, а наочно-чуттєві уявлення про нього – картинно-образний модус. Метафори, що допомагають на додаток осмислити пізнаване, утворюють модус фіктивності. Аксіологічний

модус концепту передбачає оцінку певної частини дійсності носіями мови. А ціннісний модус концепту передбачає приписування мовцем культурної або практично-утилітарної значущості певному феномену [31, с. 88-160].

Рис. 1.1. Модель концепту (за Т. В. Луцьовою)

А на думку О. І. Морозової, головними модусами концепту постають розпізнавальний, систематизований і нормативний [36, с. 12]. Класифікаційний (систематизований) модус здійснює функцію систематизації, яка полягає у встановленні відмінних й спільних ознак між сутностями та їх розподілі на певні категорії. Він складається з основних ознак концепту, які утворюють логічне поняття. Структураційний (нормативний) модус, який базується на функції структурації, дозволяє перейти від одноманітної сукупності ознак, що утворюють логічне поняття, до визначення ступеня їх необхідності. Ідентифікаційний (розпізнавальний) модус має ключове значення, адже тут концепт виступає не як стійка метаструктура, а як дія означення, створення смислу внаслідок інтерсуб'єктивної кооперації осіб в межах дискурсу. У порівнянні з класифікаційним та структураційним модусами, які є фіксованими, ідентифікаційний модус показує динамічну сутність [36, с. 13].

Таким чином, проблему структури концепту аналізували в межах *когнітивно-епістеміологічного* та *системно-ієрархічного* підходів. Варто

вказати, що цей розподіл не є суворим, оскільки компоненти згаданих підходів взаємодіють й змішуються.

На підставі вищезазначеного, доходимо висновку, що концепт є оперативно-змістовною частиною пам'яті, що має не жорстку, певну, структуру. Концепт складається з компонентів, а саме концептуальних ознак, які відображають як об'єктивну, так і суб'єктивну реальність. Ці ознаки різняться за ступенем абстрактності й знаходяться в змісті концепту роздільно.

1.3. Поняття «емоційний концепт» у сучасній лінгвістиці

Історично так склалося, що вивчення емоційної сфери та її впливу на життя і діяльність індивіда було поза компетенцією лінгвістики і переважно належало до галузі психології. Та широке коло дослідників лінгвістичної науки [9; 62; 64 та ін.] зосереджується на проблемах антропоцентризму, що передбачає вивчення мови в безпосередньому зв'язку з людиною. Остання розглядається як біокогнітивно-соціальна система, вивчається її свідомість, процеси мислення, і, звичайно, зростає інтерес лінгвістів до вивчення різних способів зображення емоцій у мові. Оскільки людина та її емоції нероздільні – людська свідомість не лише здатна продукувати та фіксувати інформацію, а й, сприймаючи та передаючи повідомлення, відчувати при цьому різноманітні почуття, переживати різні емоційні стани, що відображаються в мові. Як наслідок, з'являється новий напрямок досліджень – лінгвістика емоцій або емотіологія, яка поєднує здобутки мовознавства та когнітивної психології. Емотіологія визначає нову область дослідження емоційних явищ. Розробляється лінгвістична концепція емоцій, вивчається вербалізація, прояв та передача емоцій.

Сучасна когнітивно-дискурсивна парадигма спровокувала нові дослідження в царині емотіології. У США створено науковий центр “Language of Emotions”, випускають спеціалізований журнал “Cognition and Emotion” і проводять численні конференції, присвячені дослідженням когнітивної природи емоцій та їх мовних репрезентацій.

Зазначається той факт, що емоції тісно пов'язані з когнітивними процесами, взаємозв'язок яких пояснюється так: когніція породжує емоції, а вони (емоції), у свою чергу, мають вплив на когніцію, вплутуючись у всі аспекти когнітивної діяльності. Виходячи з цього, зміст лінгвістичної концепції розвитку емоцій полягає в тому, що суб'єкт (індивід) віддзеркалює навколишній світ частково, виділяючи в ньому тільки найголовніше для нього в цю мить [62, с. 416-419].

Особливості зображення світу емоцій людини за допомогою мовних та мовленнєвих засобів досліджуються у різних напрямках. Розрізняють конотативний, денотативний та сигніфікативний підходи. Перший полягає в дослідженні вираження емоцій у мовленні та мовній системі. Другий відображає специфіку того, як емоції позначаються у природній мові. А третій підхід вивчає позначення ЕК за допомогою лексики та фразеології.

Сучасна лінгвістична наука також містить численні дослідження емоцій в галузі психолінгвістики та соціолінгвістики. Але попри зацікавленість науковців зазначеною проблематикою, на нашу думку, лінгвокультурний (національно-культурні особливості емоційного вираження в етномові) та лінгвокогнітивний (емотивний концепт тлумачиться як форма відтворення дійсності) аспекти зображення емоцій у мові ще мають бути належним чином висвітлені та вивчені.

На сьогодні не існує універсальної дефініції поняття «емоція». Останнє вивчається як психологічний, поведінковий і психічний феномени в залежності від контексту та дисципліни, яка досліджує це питання. Однак вчені згодні, що емоції є важливою складовою структури свідомості та пізнання, узгоджені з різноманітними когнітивними процесами. Вони не містять інформацію про навколишні об'єкти дійсності, їхні зв'язки та кореляції. Їхньою головною властивістю є те, що вони прямо відображають взаємозв'язок між мотивами діяльності та їх втіленням у життя. Суб'єктивність грає важливу роль у формуванні емоцій, тому їх утворення залежить від індивідуальних особливостей людини.

Емоції можуть відрізнятися за інтенсивністю та подібністю одна до одної, а також мати властивості полярності. Р. Плутчик слідував наступній емоційній моделі:

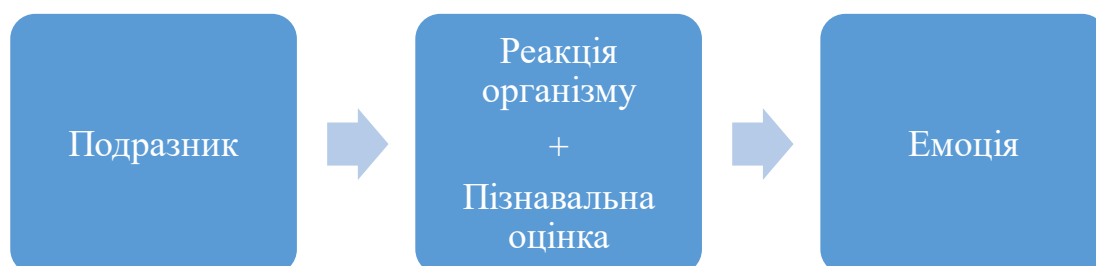

Рис. 1.2. Модель емоції

На рисунку 1.2. «Модель емоції» показано, що певне зовнішнє явище (подразник) викликає відповідну реакцію (сприйняття), що призводить до формування оцінки (висновку) про нього. Це спричиняє появу певних переживань (власне емоцій).

У зв'язку з тим, що на сьогодні все ще немає загальноприйнятої класифікації емоцій, це робить процес диференціації емоцій більш складним.

Одним із найвпливовіших підходів до класифікації загальних емоційних реакцій є психоеволюційна (адаптаційна) теорія Р. Плутчика, яка базується саме на фундаментальних емоціях. Вчений вважав, що існує вісім первинних емоцій – радість (joy), здивування (surprise), довіра (trust), передчуття (anticipation), смуток (sadness), страх (fear), гнів (anger) та відраза (disgust) [67]. Зазначені емоції є певною точкою неперервних утворень, де можна спостерігати зміну їх інтенсивності. Інші ж емоції є комбінацією цих головних компонентів.

Вираження емоцій зазвичай пов'язане з мовою. Мова постає універсальною формацією знаків, яка має складну структуру і включає мовні та позамовні явища. Деякі дослідники стверджують, що мова – це не джерело

емоцій, а репрезентація індивідуальної концептуалізації емоцій людиною. Наш емоційний світ створює опосередковану реальність, іншими словами, мовну картину цієї реальності, яка базується на лексиці, граматиці та філософії, які допомагають усунути розрізнення між елементами і створити цілісний образ. По суті, мова є вираженням наших уявлень про світ, а не точним відображенням дійсності.

Говорячи про взаємозв'язок мови та емоцій, необхідно чітко розрізнити три поняття: емотивність, експресивність та емоційність. Емоційність можна описати як вразливість індивіда до важливих подій та ситуацій та його емоційний відклик на них. Оскільки емоційність є психічним явищем, вона виражається через мовне явище – емотивність, що складається з комплексу семантичних компонентів, спроможних незалежно відображати емоційність як реалію психіки. Інакше кажучи, емотивність трактується як лінгвістичний складник емоційності, що зводиться до семантичного тлумачення емоцій. Емотивну функцію мови розглядають як здатність за допомогою висловлювань виражати психічний стан носія мови, його почуття та емоції, особисте ставлення до теми, суб'єкта, співрозмовника та ситуації самої бесіди. Це означає, що емоції є поєднанням афекту та розуму, короткотривалим емоційним станом, і, що їх «особистісний» характер є універсальним. Однак, питання в тому, чи застосовується ця універсальність на людей різних національностей, залишається дискусійним.

Якщо йдеться про експресивність, то цей термін визначається нами як властивість мовних прийомів впливати на аудиторію та пробуджувати у неї певні емоції. Однак експресивність може мати суто логічну складову і не завжди бути емотивною. Проте спостерігається міцний зв'язок між експресивністю й емотивністю, що висвітлює широке застосування дефініції «емоційно-експресивний» у лінгвістичних працях [2, с. 134].

Вираження емоційного досвіду мовця розташовується у смисловій будові слова. Водночас слово містить ідею про емоцію, яка зберігається в ньому. У

мовленні передається не просто емоція, а виражається її специфічна ідея або концепт – ЕК.

ЕК має характерні особливості. Він має визначену структуру й представлений як вербально, так і невербально. Невербальні знаки, які виражають емоції, здебільшого мають акціональний характер. Невербальні вираження емоцій здебільшого зосереджені на бажанні та виконанні дії, і цей тип комунікації працює, оскільки він спрямований на те, щоб швидко й ефективно вплинути на одержувача для досягнення певного результату. Вербалізовані концепти емоцій є етнокультурно обумовленими, структурно-смысловими утвореннями, які ґрунтуються на понятійній засаді та містять культурну цінність, що функціонально заміщає однопорядкові об'єкти під час рефлексії та спілкування, тому вони породжують ретельне ставлення до них індивіда.

Узагальнюючи попередню інформацію, окреслюємо складність вербалізованих ЕК, класифікацію яких можна розглядати по-різному. З точки зору лінгвістичного оформлення, вербалізовані концепти емоцій базуються на словниковому статусі ключового слова, що номінує певний ЕК. Також важливими є момент появи та використання відповідної лексеми, діяльність домінанти емоції, а також її семасіологічний стан. Концепти емоцій можуть бути представлені з погляду дискурсу як засобу їх вербального прояву, а також їх значущості для всіх націй. З урахуванням зазначеної класифікації вербалізованих ЕК, можна виділити їх наступні види, як-от: базові та периферійні; наукові, побутові та художні; етнічні, групові та універсальні.

Очевидно, що емоційна ідеосфера (концептосфера) – це гнучка, змінна та нестійка семіотична система, що розвивається під впливом як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних факторів.

Таким чином, емоції є невід'ємною частиною людського досвіду і відіграють важливу роль у житті. Вони виникають внаслідок взаємодії зовнішніх подразників та внутрішніх факторів і виражаються через фізіологічні реакції, психічні стани та поведінку. Тісний зв'язок емоцій з когнітивними процесами дає змогу мові ефективно відображати емоції людини. У мовленні виражається

не сама емоція, а певне її поняття або ЕК, що є складною лексико-семантичною одиницею, яка ґрунтується на поняттєвій основі та містить не тільки поняття, але й культурну цінність. Вербалізація ЕК залежить від багатьох факторів, як-от: словниковий статус ключового слова, домінанта емоції, семасіологічний стан, етнокультурна специфіка тощо. Вивчення емоцій та ЕК дає можливість глибше зрозуміти природу людської свідомості та психології, а також розкрити особливості мовного вираження емоційного досвіду.

1.3.1. Класифікація емоційних концептів. ЕК, або «концепти-емотиви» [23, с. 77], є різновидом концептів, які В. Л. Іващенко характеризує як «емоційні образи», що утворились внаслідок «суб’єктивного переживання певних подій, емоціогенних ситуацій, причин їхнього виникнення, власне емоцій, що продукуються в таких ситуаціях, а також наслідків такого переживання» [23, с. 78].

У лінгвоконцептології одним з важливих питань постає класифікація ЕК. На сьогодні існують різні класифікації, які розробляли А. Вежбицька, Р. Плутчік, М. Гончарук та ін. на основі певних критеріїв. За даними досліджень [10; 14; 66], ЕК розрізняють за двома ознаками: природою (*первинні* або *вторинні*) та знаком (*позитивні* або *негативні*). Також відома у лінгвістиці класифікація О. Л. Бессонової, в якій дослідниця стверджує, що у більшості наукових праць аналізуються найпоширеніші ЕК-опозиції, які використовуються у художньому (літературному) дискурсі, як-от: *love – hatred; joy – sadness, sorrow; happiness – unhappiness; calmness – anxiety*; також потребують належної уваги амбівалентні емоції *curiosity, interest; wonder, surprise*, оскільки вони мають суперечливу природу і можуть містити позитивне або негативне значення залежно від обставин [6, с. 258].

В. Л. Іващенко розробив типологію ЕК, відповідно до способів їх символізації, яка включає *вербалізовані* та *авербальні (невербальні)* ЕК. Науковець розподіляє перші на декілька груп в залежності від способів їх вербальної репрезентації (*фразеологічні, лексичні* тощо) та області їх

функціонування (*наукові, художні* тощо). За соціальним чинником дослідник розмежовує ЕК на такі, що належать усім людям (*універсальні*), групам людей (*групові*) або окремим особам (*індивідуальні*) [25, с. 392-393]. Область функціонування як головний чинник для класифікації ЕК висуває Г. А. Огаркова. Окрім *наївного* та *наукового*, дослідниця розрізняє ще й *релігійний* ЕК [38]. М. І. Лізаріді класифікує ЕК на декілька типологічних категорій, як-от: *поняття, уявлення, фрейм, схема, гештальт та сценарій*. Водночас вчена стверджує, що всі ці типи можуть спільно утворювати той самий ЕК і представляти в мовленні різні його властивості [30]. На превеликий жаль, дослідниця не подає у своїй роботі конкретних прикладів, що б підтверджували цю тезу.

У своїх лінгвістичних дослідженнях Е. Ортоні, Д. Л. Клоур, А. Коллінз утворили мережеву модель ЕК, вузли якої досліджують як класи реакцій на емоції, які окреслюються як *задоволений / незадоволений, схвальний / несхвальний, приємний / неприємний*. Кожен різновид емоцій має певну кількість груп, які формують «сімейство» міцно споріднених емоцій. Вони пов'язані між собою спільними причинами свого походження, але відрізняються рівнем вираження [65].

Так А. Вежбицька розбиває ЕК на шість груп за такими загальними темами: 1) «*добра подія відбулася*» (*радість, відчувати щастя*); 2) «*погана подія відбулася*» (*смуток, журба*); 3) «*погана подія може відбутися або відбудеться*» (*тривога, страх*); 4) «*я проти того, щоб це відбулося*» (*обурення, гнів*); 5) «*звертати увагу на інших людей*» (*заздрість*); 6) «*звертати увагу на себе*» (*розкаяння, сором*). Кожна із зазначених тем відповідає конкретному аспекту когнітивних сценаріїв, на яких ґрунтуються ЕК конкретної групи [69, с. 49].

За словами А. П. Загнітко, всі класифікаційні критерії не суперечать один одному, а взаємодоповнюють один одного, підкреслюючи суттєві характеристики концептів: 1) *компоненти, що базуються на поняттєвій основі*; 2) *компоненти, що містять образну складову*; 3) *компоненти, що включають оцінну або аксіологічну складову*; 4) *компоненти, що містять емоційну складову*; 5) *дискурсивну зумовленість*; 6) *сталість*; 7) *змінність*; 8) *наявність варіацій*;

9) *інваріантність*; 10) *тематичність*; 11) *спрямованість*; 12) *цінність* та ін. Загальне урахування цих характеристик суттєво порушує актуальне питання відокремлення концепту від не концепту. З цього виходить, що кожен дослідник закладає власну основу для класифікаційної системи, спираючись на вже відомі критерії [22, с. 23].

Засновуючись на попередніх наукових дослідженнях мовознавців та використовуючи досягнення психологів, пропонуємо такі критерії для типологізації ЕК:

- 1) за психічною структуризацією об'єкта зображення:
 - а) за ступенем психічної структуризації: *спектр емоцій почуттів; спектр емоцій вражень; базальна, базова, власне емоція – афект є специфічним підвидом базових емоцій; специфічні почуття; пристрасть – особливий вид почуття; світоглядні загальні почуття; емоційні рухи та поведінка; стереотип емоцій (емоція-образ, емоція-ситуація); емоційне “Я”, тобто емоційна особистість;*
 - б) за інтенсивністю прояву психологічного стану об'єкта зображення: *слабкий, помірний, сильний;*
- 2) за соціальним рівнем об'єкта зображення: *індивідуальний; унікальний (підвид індивідуального); груповий; макрогруповий – соціальний, класовий тощо; мезогруповий (професійний); мікрогруповий (сімейний), шкільного класу; універсальний тощо;*
- 3) за характеристиками фізіології: *віковий; статевий;*
- 4) за формою зображення: *вербальні; невербальні;*
- 5) за специфікою місця функціонування: *наївні або побутові – мають місце у повсякденних практиках розмови у літературі та діалектизмах. Фольклорні, художні, наукові, релігійні* постають одними із проявів цих концептів.
- б) за тривалістю або повторюваністю (часові): *тривалі; короткочасні; повторювані; одиничні;*
- 7) за поточним використанням: *актуалізовані; приховані (або потенційні);*

8) за поширеністю в межах специфічної мовленнєвої культури: *унікальні; універсальні.*

Таким чином, можемо розрізняти ЕК як особливий вид когнітивних та етнокультурних одиниць за такими критеріями: психологічна структура суб'єкта сприйняття, його соціальне положення, фізичні особливості, форма виявлення, область застосування, тривалість у часі, актуальність, поширеність у межах специфічної мовленнєвої культури. Переважна більшість типологічних видів ЕК (крім невербалізованих) представлені в мові й можуть бути предметами окремих лінгвістичних досліджень залежно від наукових цілей. Отже, на підставі аналізу зараховуємо концепт «радість» до ЕК, який володіє етнокультурними та індивідуального вираження особливостями. Цей концепт має регулятивний характер, оскільки він позначається на поведінці людини. В концептуальній сфері належить до підсистеми емоцій.

Зазначена класифікація, звісно, не є повною; її майбутнє удосконалення та систематизація допоможе унормувати терміни наступних наук, як-от: лінгвопсихології, когнітивної лінгвістики й психолінгвістики.

1.3.2. Емоційний концепт і картина світу. Концептуальний корпус мови представлений різноманітними організаційними структурами, характерами, образами в лінгвокультурній свідомості. В галузі лінгвокультурологічних досліджень поняття *концептосфери* (КСФ) постає одним з ключових термінів. Зокрема, відома дослідниця О. О. Селіванова визначає термін «*концептосфера*» («*концептуальна система*») як «комплекс концептів, що становлять ідентичність нації та формуються потенціями концептів мовців» [76, с. 261].

КСФ народу є більш обширною, ніж семантична сфера, що складається зі значень слів у мові. Чим розвиненішою постає культура нації, яка включає фольклор, науку, літературу, історію, мистецтво та релігію, тим різноманітнішою є КСФ народу. Як концепти, так і КСФ є ментальними феноменами, які не можна виявити. Деякі науковці стверджують, що концепти можна організувати у ряди, пов'язані між собою групами, які утворюють сітку,

і концепти в цих рядах впорядковані за принципом бінарності, що полягає у протиставленні двох протилежних понять або ідей [5, с. 20].

Дійсно, КСФ є загальною для всіх представників певної культури, що сприяє їх ментальній консолідації. Однак на практиці все значно складніше, оскільки кожен засвоює концепти з різною успішністю, а також має в своєму концептуальному фонді поняття, які є характерними для власної культури, або ж, навпаки, має в ньому концепти, які є істотними для інших культур. Індивідуальні КСФ формуються на основі загальноновизнаної концептуальної сфери, що існує в етносі. Однак у свідомості кожного окремого індивіда вони переосмислюються залежно від його власних суб'єктивних переконань. Якість та кількість цих КСФ залежить від інтелектуальних здібностей, рівня освіти, компетентності, ціннісних орієнтацій, соціального положення та фізичного стану мовця. Доходимо висновку, що КСФ суспільства є складною мережею концептів, які відображають уявлення про об'єкти та події навколишнього світу. Найбільш важливі концепти для ефективного спілкування виражаються одиницями мови – вербалізуються. Ці концепти, виражені мовними знаками, мають різні ознаки та належать до семантичного мовного простору. За допомогою вивчення семантичного мовного простору ми здобуємо різні знання про КСФ індивіда.

Під час аналізу питань лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики, поряд з термінами «*концептосфера*» та «*концепт*», широко використовуються терміни «*мовна картина світу*» й «*концептуальна картина світу*».

На сьогодні дефініція «*картина світу*» застосовується в багатьох різних галузях науки та дослідженнях. Це поняття визначається як особистий спосіб сприйняття людиною зовнішнього світу, що оточує її. Це уявлення про реальність, яке формується на основі сприйняття навколишнього середовища та культурних й соціальних факторів. Кожна людина має свою власну картину світу, яка може відрізнитися від картини світу іншої людини. Враховуючи все суспільство, зазначене поняття описується як універсальне уявлення, загальний і спільний для всього людства комплекс знань про весь світ, єдиний вичерпний

образ, який є наслідком всіх взаємодій з навколишнім середовищем. Людина перебуває у зв'язку з об'єктивним образом світу, який є формацією інтуїтивних уявлень про дійсність. Основними елементами картини світу постають *концептуальна картина світу (ККС)*, де концепт окреслюється як інформативна система свідомості, що містить знання про предмет пізнання, вербальні й невербальні, здобуті за допомогою єдності психічних функцій розуму разом з позасвідомими процесами [75, с. 292], й *мовна картина світу (МКС)*.

Як було зазначено вище, теорія КСФ виходить за межі лінгвістичної проблематики та розглядає співвідношення між мовним значенням та концептом у широкому національному та культурному контексті. Згідно з цією теорією, концептопростір мови є семантичним простором, який формується перетинанням різнопланових концептів.

Мова служить знаковим організатором та зв'язком між внутрішнім та зовнішнім світом людини. Під час своєї діяльності людина сприймає світ навколо себе та відображає результати свого пізнання у мові. Мова стає засобом фіксації та передачі знань та досвіду людства. Всі мови мають власний спосіб концептуалізації цього світу, створюючи унікальну картину, а мовна особистість має властивість відтворювати зміст відповідно до її картини, ілюструючи специфічне людське сприйняття світу, яке відображене в мові. Усі ці знання, що відображені в мовній формі, утворюють те, що можна назвати *«мовною картиною світу»*, *«мовною репрезентацією світу»* або *«мовною концептуалізацією світу»*. У зв'язку з тим, що перший термін є більш поширеним, вирішено використовувати саме його.

Багато дослідників виявляють значний інтерес до МКС, оскільки вона відображає те, як суспільство сприймало дійсність протягом різних періодів розвитку мови. Проте лексика відображає не тільки минулий стан суспільства, а й його сучасний стан.

У різних народів шлях від сприйняття позамовної дійсності до утворення понять та подальшого їх словесного висловлювання може відрізнятись. Це пояснюється історичними та соціальними умовами їхнього розвитку та

специфікою суспільної свідомості. Як наслідок, у різних народів існують відмінні МКС. *Культурна картина світу* є способом відображення реальності МКС, а питання про їх взаємозв'язок є складним і має багато аспектів. Суть його полягає в розбіжності у сприйнятті реальності у мові та в культурі. МКС є складовою культурної (понятійної, концептуальної) картини світу. Між культурною та мовною картинами світу існує тісна взаємодія, вони є взаємозалежними.

МКС представляє собою комплекс уявлень про світ, що історично сформувались в свідомості певного мовного колективу та відтворені у мові. Отже, ця картина світу являє собою системний та цілісний спосіб концептуалізації реальності з використанням різноманітних мовних засобів.

Розуміння сутності МКС відрізняється в залежності від підходу: від тісного зв'язку між МКС та ККС до визнання різних рівнів відображення світу в різних мовах. Проте не можна плутати логічні та психологічні категорії та їх роль у структурі МКС, оскільки вони відображають дві різні картини світу – логічну, що безпосередньо відображається в мовних одиницях, та домовну (превербальну), яка містить складові одиниці образного мислення, що базуються на соціальних та індивідуальних особливостях сприйняття світу.

Мова є механізмом, що відображає людські знання, а мовна свідомість – формою існування цих знань. Мовна форма буття картини світу і дозволяє виокремити її підвид – МКС. Мова виконує функцію засобу комунікації та вербалізує контекст ККС у вигляді характерної матриці МКС.

Поряд з МКС виокремлюють також й *емоційну картину світу* (ЕКС), яка постає важливою складовою нашого сприйняття світу. В цій картині світу об'єктивна реальність відтворюється через призму емоцій людей. Тобто ключову роль в ній відіграють емоції, які відображають емоційний стан людської психіки.

Емоційно-вольова сфера поряд з інтелектом утворює ядро особистості. Сприйняття навколишньої дійсності, зважаючи на біологічну, фізіологічну і психічну природу людини, емоційно-центричне. Перебуваючи в системі мови, емоційне життя людини відбивається в ЕКС, яка являє собою сукупність

вербалізованих емоцій, відчуттів, понять, концептів, пропущених через оцінну діяльність людської свідомості. Причому мовна концептуалізація емоцій є необхідним етапом формування ЕКС [9, с. 25].

І. О. Голубовська використовує поняття «емоційна мовна картина світу» і характеризує її як «певну множину емоційно «опрацьованих» індивідом на базі тактильних, сенсорних, загалом – перцептивних образів, які походять від сприйняття, уявлень, докільля, відчуттів мовознавчих понять, які є проекцією нашого внутрішнього, психічного світу» [13, с. 29]. Це визначення ЕКС можна вважати найбільш змістовним, повним. Але навіть воно фактично є лише дескрипцією ЕКС, оскільки через поліфонічність, багатостатусність і багатоаспектність предмета надати універсальне визначення видається неможливим. Але як робоча, що дає майже всі необхідні орієнтири для дослідження ЕКС, вона досить науково обґрунтована.

Отже, існує об'єктивний світ, його мовна картина, але в спілкуванні люди діляться не тільки номенами МКС, а й своїми уявленнями про них, оскільки кожна особистість відчуває світ, переживає свої відчуття, інтерпретує їх, найчастіше зацікавлено, а тому емоційно. Тому є доцільним виокремлювати ще й ЕКС, як колективну, так і індивідуальну, але завжди культурно-національну.

ЕКС перебуває в постійній динаміці, за словами Ж. П. Соколовської, вона «оновлюється і може бути представлена в певному відрізку часу лише фрагментарно» [48, с. 3-6]. Тому, визначаємо ЕКС як емоційне сприйняття та чуттєву інтерпретацію предметів реальності, які відображені в мові через послідовну вербалізацію, категоризацію й концептуалізацію.

Виразність ЕКС є прагматичною. Прагматика та експресія пов'язані між собою, оскільки вони беруть участь у ході мовної інтерпретації реальності з двох сторін – суб'єкта (мовної особистості) і об'єкта (світу), які виявляють своє оцінне ставлення один до одного. Цей взаємозв'язок є особистісним, суб'єктивним, часто має емоційну складову, що робить його невід'ємною частиною людського фактору в мові.

Суб'єктивність мови, яка відображає світ у словах і фразах, не дозволяє ЕКС бути єдиною і всеохопною. Світ відображається по-різному в кожному етносі і культурі.

Оскільки людина – істота емоційна, в її мові існує специфічний емотивний код та емотивна функція, емотивна лексика і семантика, що активно використовуються в лексико-семантичному інтерпретуванні світу і які постійно оновлюються. Нагадаємо, що людина є інтерпретатором світу, а інтерпретує вона цей світ завжди емоційно. Звідси й величезне значення ЕКС у загальному скупченні численних картин світу – її не можливо відобразити в якійсь єдиній картині світу, яка була б цілком відповідна для всіх наявних етносів й лінгвокультур. Звідси і великий перелік різних картин світу, які зазначено вище.

Складові ЕКС – це емоційні концепти, емоційні уявлення та емоціональні поняття. А когнітивний, ментальний компонент постає важливою частиною ЕК. Цей концепт ґрунтується на емоційному понятті, яке є його невід'ємною складовою, основою. Емоційне поняття можна охарактеризувати як людську уяву, що відображає особливості та ознаки психічних явищ, які значно відмінні від супротивних раціонально оцінених процесів. А емоціональне поняття ґрунтується на відображенні сприйняття реального світу, і є уявленням, яке людина формує про конкретний предмет або явище. Створення поняття починається з уявлення, яке відображається у свідомості людини та сприяє безпосередньому формуванню поняття. У формуванні емоційного поняття ключову роль відіграє оцінка. Оцінку можна визначити як онтологічну рису індивіда. ЕК складніший за емоційне поняття, оскільки має більш розвинуту семантичну структуру. ЕК – це не просто поняття, яке складається з деяких когнітивних компонентів, а й оцінне сприйняття самого поняття. Вербалізований ЕК, який ґрунтується на понятті, збагачується додатковими вторинними характеристиками (оцінкою, образом), коли занурюється в культурне оточення певної етнічної групи.

Розглянувши роботи зарубіжних вчених [58; 59; 65 та ін.] та узагальнюючи попередню інформацію, окреслюємо ЕК як вербалізований продукт, обмежений

культурними чинниками, який ґрунтується на поняттєвій базі, містить культурно-образну властивість та дозволяє людині замінювати об'єкти світу під час комунікації. ЕК, як лінгвокогнітивний елемент ККС, є культурно зумовленим, оскільки він виникає в певній етноспільноті на певному історичному етапі. А висока ступінь вербалізації ЕК є наслідком культурної, психологічної та соціальної цінності. Отже, ЕК постає складним утворенням, яке відзначається когнітивно-лінгвокультурною обумовленістю та пов'язане з ККС та МКС.

Таким чином, доходимо висновку, що ЕК, включно з концептом «радість», є досить важливими серед різних картин світу. Картина світу відображає уявлення людини про дійсність. Між мовною і концептуальною картинами світу існує тісний взаємозв'язок: ККС репрезентує знання у свідомості індивіда, яке відображається через МКС, проте не обмежується нею. МКС дозволяє досліджувати національні та індивідуальні особливості людської поведінки через моделювання концептів. Враховуючи лінгвокультурні та когнітивні особливості концепту, його слід розглядати як невід'ємну складову МКС, на якій базується ККС. Як вже зазначалося раніше, поряд з МКС і ККС виділяють також й ЕКС, яка постає результатом ментальної діяльності свідомості і невід'ємною частиною об'єкту дослідження. Вона є емоційним осмисленням і переосмисленням конкретних фактів, подій тощо. Це індивідуальне емоційно-оцінне ставлення до них, яке може з соціально-економічних і політико-ідеологічних причин різко змінюватися. ЕКС взаємодіє з МКС і постає невіддільною частиною ККС. А складовою ЕКС вважаємо ЕК, що є предметом нашого дослідження та відіграє важливу роль і значимість у створенні цієї картини світу.

1.3.3. Структура та зміст емоційного концепту. Сприйняття і формування емоційного значення є складним семіотичним процесом, оскільки вимагає подолання розбіжностей між неперервним характером емоційних й ментальних сфер та обмеженою можливістю їх вербалізації. Це ускладнює

концептуалізацію процесу. Зазначене протиріччя може бути вирішено за допомогою лінгвокогнітивного моделювання ЕК, яке запропонували зарубіжні дослідники [62; 64 та ін.].

Основний культурно-мовний зміст кожного ЕК полягає у його здатності відображати не тільки своєрідність національних менталітетів як комбінацій унікальних рис мислення та способу спілкування, притаманних певному етносу, а й національний характер як стабільну сутність внутрішнього світу носія мови, яка визначає його етнокультурну відмінність. Це робить ЕК лінгвокультурологічним явищем. Відповідно, ЕК представляється як комплексне культурно-пізнавальне психічно-афективне ціле, що складається з наступних елементів: поняттєвого (відображає ознаки та визначення концепту), образного (встановлює концептуальні метафори, які зберігають концепт у мовній картині світу), значущісного й ціннісного (обумовлені розташуванням концепту в системі мови лінгвокультурної спільноти).

Поняттєва складова – це мовне вираження ЕК, його характеристика, ознаки, порівняння. Образна складова характеризується чуттєвими описами об'єктів, подій, явищ, збережених в нашій свідомості, в основному метафорично відображені в мові важливі риси практичного знання. Що стосується значущісної й ціннісної складових, то вони відображають важливість зазначеного психічного утворення не тільки для особистості, а й для спільноти.

З точки зору лінгвокогнітивної течії найбільш розповсюдженою в науці є модель концепту, яка має ядро (базовий шар) та периферію. Ядро концепту утворюють конкретно-образні ознаки, що є наслідком чуттєвого світосприйняття, його повсякденного знання. Це вихідні найбільш виразні образи, що асоціюються з певним явищем чи предметом [64, с. 59]. У свою чергу, базовий шар як конкретний сенсорний образ є елементом загального предметного коду, що представляє цей концепт для розумових дій.

Таким чином, на основі вищезазначеного, структуру концепту в рамках когнітивної лінгвістики й лінгвокультурології можна відтворити у вигляді: ядра,

базового шару та периферії; поняттєвої, образної, значущісної та ціннісної складових (рис. 1.3).

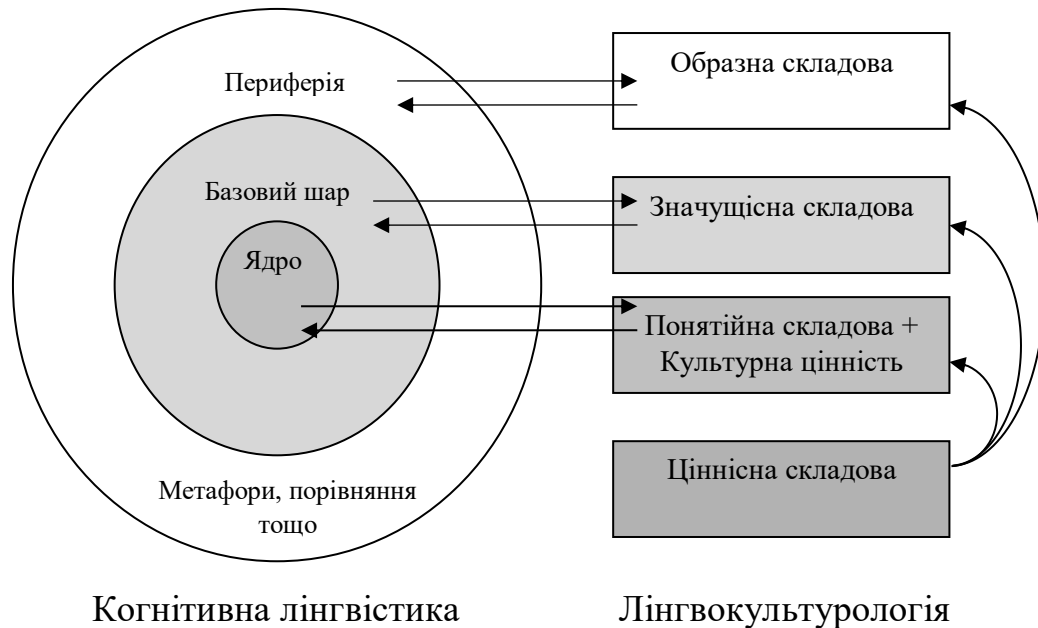

Рис. 1.3. Структура концепту

Кожен ЕК набуває актуальності в мовленні через його номінацію (іменування), дескрипцію (опис) й експресію (вираження). До способів номінації концепту емоцій відносяться мовні одиниці, які використовуються для його позначення (найменування). Для розкриття концептуального значення одиниці мови, що позначає даний концепт, потрібно подивитися на його словникове визначення. Воно відображає логіко-предметні властивості слова, які містять як поняття або уявлення, що відображаються в свідомості, так і відношення між цими об'єктами у дійсності. Крім того, воно пояснює, як семантичні та логічні взаємозв'язки між предметами формують лексичне значення окремих самостійних слів. Для опису (дескрипції) емоцій використовуються різні мовні засоби, які окремо від контексту не мають емоційних ознак, що дають змогу пов'язати їх з будь-яким концептом емоцій. Проте в контексті дискурсу ці засоби набирають таких ознак, які відбивають психічне і фізіологічне самопочуття учасника ситуації будь-якого емоційного стану. Для вираження своїх емоцій персонажі зазвичай використовують пряме мовлення в дискурсі. Воно є необхідним компонентом експресії будь-якого емоційного стану.

Доходимо висновку, що ЕК постає культурно визначеним, вербалізованим складним поняттям, що містить багат шарову структуру, включно з поняттям, образом, цінністю та значущістю. З огляду на це, концепт «радість» вважається парасольковим, що охоплює всебічне розуміння носієм мови емоційного змісту, відображеного через різноманітні мовні конструкції, які віддзеркалюють цінності культури носіїв конкретної лінгвокультури.

1.3.4. Вербалізація емоційного концепту. Згідно з усіма когнітологами, головним способом вербалізації ЕК є слова. ЕК, які мають комунікативну значущість, отримують мовні номінації, тобто їх вербалізують. Це означає, що вони виражені акустичними знаками, що можна почути та вимовити. Лексеми (тобто фонетичні реалізації слів) безсумнівно є такими знаками. Концептологи вважають, що саме у слові міститься концепт, який виражений цим знаком. Водночас не всі науковці погоджуються щодо того, чи є знаками фразеологічні сполучення.

Довгий час вивчення ЕК не зосереджувалось на синтаксичних способах їх вираження. Тільки в кінці ХХ століття лінгвісти зацікавилися синтаксичними конструкціями у значенні знаків, а на початку ХХІ століття з'явилися роботи, присвячені морфологічно репрезентованим ЕК. Зараз когнітологи зіткнулися з різними способами вербалізації цих концептів, зокрема, лексичними, фразеологічними, синтаксичними та морфологічними.

Лексичні ЕК у концептосфері людей представлені різними образами, які можуть бути узагальненими картинками. У своїй праці В. А. Чабаненко зазначає, що лексичні засоби можна розділити на три групи:

- 1) Мовні одиниці, що безпосередньо виражають емоції – емоційні вигуки;
- 2) Категорії слів, які найменуєть емоції індивіда;
- 3) Мовні одиниці, що можуть виявляти емоції, а також передавати емоційний настрій носія мови до будь-чого [54, с. 240].

Фразеологічні ЕК є такими ж типами концептів, як і лексичні, але їх вивчення є складнішим, оскільки потрібно враховувати не тільки денотативне

значення вихідного фразеологічного сполучення, але й фразеологічне значення досліджуваного сполучення лексем.

Синтаксичні ЕК є образами ситуацій, які люди осмислюють та виражають за допомогою синтаксичних структур. Дослідження різних мов показали, що синтаксичні ЕК формуються для тих ситуацій, які є типовими в житті народу та мають важливість для комунікації. Хоча кількість зазначених концептів відносно невелика, вони продовжують еволюціонувати.

Ідея використання морфологічних засобів для представлення знань у мові ще потребує більш детального дослідження, але ця концепція є досить перспективною. Відомо, що системи знаків різних мов відрізняються переважно в морфологічних категоріях. У деяких мовах існують морфологічні категорії, такі як рід, відмінок іменників, та вид дієслів, тоді як в інших мовах цих морфологічних категорій не існує.

Для вербалізації ЕК використовують класичні та некласичні номінації (ідіоми, фразеологічні сполучення з пов'язаним значенням та вільні). Лексичні засоби вербалізації ЕК, що називаються класичними, можна розділити на прагматично-направлені та дескриптивні [45, с. 98].

В групу дескриптивно-орієнтованих одиниць лексики включені слова, чий значення містять тільки інформацію про типовий образ (або прототип) референта, що допомагає продуцентам / інтерпретаторам дискурсу. Ці лексичні засоби вербалізації ЕК включають синоніми, частиномовні похідні для різних складових частин, а також окремі номінації об'єктів та суб'єктів.

Лексичні одиниці, які мають структуру значення, що включає як денотативний, так і конотативний блок, називають прагматично-орієнтованими. Конотативний блок дозволяє інтерпретаторам / продуцентам дискурсу виражати своє ставлення до означуваного, що представлено денотативною секцією, тобто отримувати / передавати інформацію, що називається конотативною.

Коли йдеться мова про способи вербалізації ЕК, слід також згадати термін «профілізація ЕК», який виражає суб'єктивно-оцінне ставлення людини до концепту, що напряму пов'язано з її дискурсивною діяльністю. Профілізація ЕК

здійснюється за допомогою різних прийомів, таких як використання синонімів, метафор, алюзій та прислів'їв.

Сучасна філологія використовує ґрунтовний підхід щодо визначення метафор, який базується на змістових ознаках. Цей підхід охоплює не лише метафори, а й порівняння, метонімії, синестезії, гіперболи та перифрази. Один і той же ЕК може мати різні метафоричні профілі, що викликають різні асоціативні реакції, залежно від: а) комунікативного кола; б) позиції адресата й адресанта; в) національно-культурних стереотипів.

Варто зазначити, що алюзії є важливим проявом метафори, який може значно посилити образну складову ЕК. Алюзія виражається через натяки або жарти, актуалізуючи один концепт через інший за допомогою асоціативних зв'язків, що ґрунтуються на конотативному сенсі слова. Зазвичай алюзивна профілізація застосовується до концептів соціального, філософського, морального, телеономного та гуманітарного порядку [46, с. 116].

Вважаємо за потрібне наголосити, що паремії, як спосіб вербального оформлення ЕК, мають значний інформаційний потенціал, оскільки вони не тільки надають концептам певного раціонально-емоційного відтінку, але й відображають значущі зміни, що мають місце в культурі та мові.

Отже, мова надає широкий спектр засобів, які є стилістично нейтральними або маркованими. Ці найчастотніші й стилістично нейтральні слова і формують концептосферу емоції «радість».

1.3.5. Поняття емоційного концепту «радість». З давніх часів дослідників займали питання, пов'язані з емоціями: їхнє значення у процесі сприйняття світу, роль у лексичному смислі слова, статус з точки зору лінгвістики, психології, культурології, філософії тощо. На сьогодні дослідження ЕК, зокрема концепту «радість», є одним із найбільш актуальних напрямків у когнітивній лінгвістиці. Основою цих досліджень є теоретичні підходи представників різних шкіл, як-от: української [16; 55], польської [69 та ін.] та американської [63; 64 та ін.].

У сфері лінгвістичного аналізу емоцій, відома дослідниця А. Вежбицька створила метод семантичної метамови, який вчена використовує для розкриття значення емоційних термінів, серед яких виділяється емоція радості [69, с. 49]. А. З. Ковечеш провів дослідження концептуальної структури «joy», визначивши чотири когнітивні елементи, а саме: концептуальну метонімію та метафору, уподібнені концепти й когнітивні моделі [63]. У своїй дисертаційній роботі, Ю. Шамаєва провела детальний аналіз засобів вербалізації та структури концепту «радість» в англійській мові, використавши комплексний когнітивно-лінгвістичний метод [55]. А дослідниця С. Жаботинська аналізувала лексичне значення лексеми «joy» в англійській мові, застосувавши свій власний метод концептуального аналізу, який називається «Семантика лінгвальних мереж», і який базується на побудові концептуальних мереж за допомогою базисних пропозицій [16].

Як вже зазначалося раніше, об'єктом нашого дослідження є концепт «радість», який належить до базових емоцій індивіда, а емоції, зі свого боку, складають змістовну основу свідомості. У широкому розумінні радість є емоційним станом, в якому особа відчуває внутрішню гармонію умовами свого буття, сенс та повноту життя, а також реалізацію свого призначення; осмислення позитивного контексту свого власного буття.

Радість є однією з фундаментальних емоцій, має позитивний характер та сприяє покращенню комунікації. Ключовим елементом когнітивного сприйняття емоції радості є концепт «радість», що відноситься до категорії «концептів-максимумів» [10, с. 330], оскільки містить всеосяжне відчуття та знання носієм мови емоційного значення. Критичний огляд різних підходів до концепту, що існують у психолінгвістиці й когнітології, підкреслює значущість прийняття за основу тлумачення концепту «радість» як культурного вербалізованого значення – елементу колективного знання, представленого у формі різних мовних виразів, що втілюють культурні цінності учасників певної лінгвокультури. Таким чином, концепт «радість» представляється як складне багатомірне утворення, що

включає культурні, евристичні, ментальні та афективні компоненти. Вважаємо, що найкраще ЕК, зокрема концепт «радість», досліджувати в ХД.

1.4. Художній дискурс як простір вираження емоційного концепту

Одним із найпоширеніших термінів в сучасній когнітивній лінгвістиці є дискурс. Дискурс можна описати як процес мислення, який відображається у мові й включає різні ментальні та мовленнєві дії його учасників у певному соціокультурному контексті [45, с. 66-67]. Дискурсивний контекст є однією з основних ознак дискурсу, що відрізняє його від простого тексту. Цей контекст визначає ситуацію спілкування, що включає учасників комунікації та їх взаємодію, місце, час [56, с. 35].

Дискурс формується з різних текстів, які зі свого боку складаються з концептів, що мають відносно вільне розташування без жорсткої ієрархічної структури. Дискурсивна структура концепту складається з сукупності концептів, які містяться у дискурсі. Проте, як зазначає А. М. Приходько, «одна ментальна одиниця може бути частиною концептосфери в інформаційному просторі кількох дискурсів» [45, с. 67].

Варто зазначити, що існують два різновиди дискурсів (відкриті й закриті), які мають значення у концептуальному плані, а також два різновиди концептів (полідискурсивні та монодискурсивні), що мають значення у дискурсивному плані. Кожен тип дискурсу включає три види концептів, які можна класифікувати як алохтонні, автохтонні й метахтонні. Метахтонні концепти є головними для кожного дискурсу і надають йому ім'я. Автохтонні концепти сформувалися в процесі історичного розвитку певного дискурсу і є основою дискурсивного простору. Алохтонні концепти були запозичені з інших типів дискурсів з метою досягнення конкретної комунікативної мети [46, с. 240].

Зважаючи на це, дискурс постає «ситуативним» застосуванням мови в заданих контекстах [52, с. 164], а концепти мають динамічний характер та змінюють свої значення залежно від ситуацій, у яких вони використовуються [39, с. 18]. Комунікативна ситуація, в межах якої відбувається дискурс, спочатку

підлягає суб'єктивному розумінню учасниками комунікації та потім може мати вплив на дискурс [51, с. 77]. Ця ситуація охоплює наступні фактори: історичні й суспільні обставини, що зумовлюють процес спілкування, дійсні просторові й часові обставини, належність мовців до конкретної частини суспільного класу, а також цілі й мотиви комунікативної дії. Таким чином, дискурс – складний комунікативний процес, який містить дані про учасників спілкування, суспільний контекст, а також знання процесу створення та розуміння текстів.

В сучасній філологічній науці існує розгалужена типологія дискурсів за різними критеріями, як-от: науковий, розмовний, соціальний, діловий, наративний, художній тощо. Зупинимось саме на ХД, оскільки в ньому найчастіше використовуються ЕК і він постає засобом їх передачі.

ХД визначається як форма вираження вербального повідомлення, яка містить інформацію про предмети, логіку, естетику, образи, емоції та оцінки, які утворюють ідейно-художній зміст висловлювання в нерозривній єдності [44, с. 299]. Однією з особливостей ХД є те, що він містить елементи видуманості, які не відповідають фактичній дійсності. Однак, пропозиції, що в ньому висувуються щодо загального універсального досвіду, мають бути вірними та відповідати категоріям екзистенційної значущості та типовості. ХД характеризується також поетичністю, яка, завдяки своїм полісемантичним функціям і відсутності однозначності та функційної ясності, відокремлює його від інших видів мовлення. Йому властива вибірковість – фокусування на розповіді історій конкретних дійових осіб, а не конкретних подій або фактів. ХД стає предметом контемпляції, який активно залучає інтелектуальні, емоційні та переживальні реакції [61, с. 129].

З погляду *функційного* спрямування, ХД розглядається як вид комунікативної діяльності, мовленнєвий потік, який передбачає використання різних форм прояву (писемні, усні, паралінгвальні), здійснюється в рамках певного каналу комунікації, підпорядковується тактиці та стратегії сторін. Ф. С. Бацевич визначає ХД як «комплекс когнітивних, мовних і позамовних (психічних, соціальних, психологічних та ін.) факторів, що залежать від певних

форм життя в залежності від тематики комунікації» [3, с. 43]. А О. О. Селіванова характеризує його як «ситуацію, що поєднує текст з іншими її елементами, зокрема, соціальними, екстралінгвальними та референційними факторами (місцем, обставинами, часом спілкування), а також психологічними й когнітивними факторами, які впливають на взаємодію учасників комунікації, їхні стратегії, мотиви й цілі» [76, с. 570]. ХД тут виступає як взаємодія між реальністю й мовою, що дозволяє розуміти дійсність. Основними ознаками зазначеного дискурсу є інтереси та цілі, а головною є не лише сама ситуація, але й те, як учасники її уявляють або інтерпретують [24, с. 68].

Відповідно до класифікації Н. В. Кондратенко, ХД належить до персонального різновиду дискурсу, де адресант виявляє себе як особистість з усім розмаїттям свого духовного світу та формує свої висловлювання на основі власних поглядів та переживань. Суб'єктно-текстова спрямованість тексту означає, що комунікація між адресантом й адресатом відбувається не безпосередньо, а за допомогою тексту, який є головним засобом передачі інформації та комунікативного змісту [26, с. 132].

У *комунікативному* підході ХД розглядають як форму вербальної комунікації, діалогічного мовлення, висловлення з точки зору носія мови [24, с. 68]. Діалогічний (розмовний) ХД трактується як процес мисленнєво-комунікативної взаємодії між учасниками спілкування, який відбувається в широкому контексті (когнітивно-психологічному, ситуативно-комунікативному, соціо-культурному) та фіксується у діалогічному тексті [4]. Зазначений розмовний дискурс характеризується наступними особливостями: 1) стала модифікація ролей між учасниками спілкування та реплікована форма спілкування з різною адресацією мовлення; 2) функціонування в рамках акту комунікації, що вимагає присутності хоча б одного мовця та одного слухача, спільного для них каналу зв'язку, наявність універсального коду, що означає не лише знання лексики й граматики певної мови, але й принципів символічної та вербальної поведінки; 3) взаємодія між комунікантами під час сукупної діяльності, яка має на меті розв'язання певних практичних задач; 4) мовлення,

що орієнтоване на попередні й очікувані висловлювання співрозмовника; 5) ускладненість лінійного розвитку, можливість накладання дій один на одного; 6) тематична цілісність, яка обумовлює обсяг діалогу [4, с. 7].

Внутрішнє мовлення особи, як різновид мовленнєвого ХД, характеризується як «спосіб особистісної та внутрішньої комунікації в межах текстопростору ХД різних жанрів» [7, с. 11].

Таким чином, в рамках цього дослідження застосовуємо комунікативно-функціональний критерій до ХД. Такі ознаки, як вигадливість, вибірковість, поетичність та залученість учасника спілкування, виділяють ХД серед інших різновидів дискурсу. У контексті аналізу сучасного ХД акцентуємо увагу на розмовний дискурс між учасниками спілкування, а також на їх внутрішнє мовлення. ХД аналізується у конкретному комунікативному контексті, в межах якого він відбувається. Формальні риси ХД виявляються у тексті завдяки використанню складних конструкцій, як-от: надфразової цілісності та складного синтаксису, які організовані в абзаци або низку реплік у діалозі.

Зважаючи на різновиди дискурсів, можемо описати ЕК як метакхтонний та автохтонний. І дійти висновку, що концепт «радість» належить до полідискурсивних, а ХД є відкритим, оскільки дозволяє ділитися концептами.

1.5. Методологічні засади дослідження емоційного концепту

У сучасному мовознавстві відбувається зміна парадигми зі системно-структурного підходу на антропоцентричний, що призводить до появи різноманітних підходів і шляхів мовних досліджень. Для ретельного аналізу ЕК використовується комплексний підхід, який передбачає виділення окремих основних аспектів його прояву: паралінгвальних, мовних, позамовних, мовно-культурних і мовностилістичних. При цьому мовний аспект, зокрема його когнітивна (пізнавальна) і семантична (ідеографічна) складові, виступають провідними, а дані з аналізу інших аспектів підтверджують інтерпретацію семантики ЕК.

Методика комплексного аналізу концептів ґрунтується на інтегративному підході, який поєднує методи концептуального аналізу (якісні, кількісні), а також використовує методи з різних наукових галузей. Концептуальний аналіз є основним підходом до логічного аналізу когнітивної лінгвістики і мови, який включає опис концептів як інформаційних компонентів свідомості, які постають організованим комплексом знань про предмет концептуалізації, як вербальних, так і невербальних, отриманих через взаємодію різноманітних механізмів пізнання й моделювання (з використанням природної мови або різноманітних метамов) [76, с. 261-262].

Методика концептуального аналізу має на меті розкриття значення концептів, оформлення того, що сприймається інтуїтивно і зберігається в нашому колективному підсвідомому та проявляється в мові. Під час практики здійснення аналізу концептів найбільш поширеним підходом є комбінація аналізу контекстів та аналізу лексикографічних дефініцій [43, с. 85-86].

Проте, як зауважує Т. Космеда, «варто звернути увагу на те, що термінологічне словосполучення «концептуальний аналіз» має відмінні значення в різних лінгвістичних контекстах» [27, с. 136]. Дійсно, серед вчених досі немає згоди щодо того, що належить до концептуального аналізу і якими мають бути його результати. Проте вони погоджуються, що такий аналіз має на меті розкрити когнітивні процеси свідомості [49, с. 7], показати, як і в якій мірі мовне знання відбиває людське знання про дійсність у формі словникових дефініцій [40, с. 12], формалізувати те, що властиве інтуїції та проявляється мовленнєвою діяльністю [43, с. 120].

У процесі концептуального аналізу застосування різних методик дослідження обумовлено не тільки складністю концепту, а й завданнями й метою, які визначає дослідник, а також особливостями лінгвістичних джерел, які є матеріалом дослідження. Зважаючи на це, на сьогодні в науковій літературі представлено кілька методик аналізу концептів, серед яких особливе місце займають теорія фреймового моделювання, теорія когнітивної метафори та лінгвокультурологічна теорія А. М. Приходька.

Для вивчення когнітивних особливостей концепту найбільш актуальною є методика фреймового моделювання [17; 58; 62 та ін.], що передбачає можливість подання будь-якої ситуації у вигляді моделі. Фрейм представляється у вигляді структури, яка складається з вузлів і зв'язків між ними. Рівні фрейму, які представлені у верхній частині, є незмінними і відображають твердження, які завжди є правдивими відносно конкретної ситуації. Верхні вузли є сталими складовими ситуації і «містять завжди актуальну інформацію для даної ситуації» [15, с. 289-290]. Під верхніми вузлами знаходяться слоти (або порожні вузли), що наповнюються під час актуалізації конкретної ситуації в дискурсі, «що наповнюються інформацією, яка виникає з конкретної ситуації» [15, с. 291].

Згідно з С. А. Жаботинською, фреймова структура виражається через п'ять слотів у предметному фреймі, три слоти в акціональному фреймі, три слоти в посесивному фреймі, три слоти в ідентифікаційному фреймі та три слоти в компаративному фреймі [18, с. 12-13]. Створення фреймової структури дає змогу зручно представити знання, досвід й інформацію, пов'язані з досліджуваним концептом, у компактному форматі.

Наступною серед методик аналізу концептів в сучасних наукових джерелах постає теорія концептуальної метафори [62; 64 та ін.]. Американські науковці запропонували ідею, що метафора є природним елементом людського пізнання і мислення, і що людське мислення ґрунтується на метафоричних механізмах [64, с. 6]. Використання теорії когнітивної метафори дозволяє знайти та охарактеризувати когнітивні метафори, які відображають образно-ціннісний зміст концепту, а також визначити їх кореляти. Згідно з Дж. Лакоффом, концепт, який представляється через метафору, називається цільовою областю (target domain), або концептуальним референтом, а концепт, який використовується для порівняння, називається вихідною областю (source domain), або концептуальним корелятом [64].

І остання, лінгвокультурологічна теорія А. М. Приходька, згідно якої концепт складається з трьох складових частин: поняттєвого, образного та

ціннісного, які відповідно називаються субстратом, адстратом і епістратом [46, с. 21].

Понятійний субстрат, який лежить в основі концепту, відображає його денотативну відповідність реальному об'єкту. На даному рівні «поняття» і «концепт» взаємодіють між собою в стосунку гіпо-гіперонімії [46, с. 24]. Понятійний аспект представляє собою фактичну інформацію, тобто пропозиційні знання, які базуються на мовному вираженні і можуть бути розподілені на три види: прото- й стереотипні, енциклопедичні, емпіричні знання (визначення, дефініція, опис). Таким чином, понятійний субстрат має дві функції: перша – віддзеркалює його інформаційну суть у формі конкретного набору дефініційних характеристик, друга – зв'язує його з ядром і ближньою периферією лексичного визначення слова [46, с. 50].

Образно-перцептивний рівень (адстрат) вербалізується у мові через концептуальні метафори, тобто метафоричне іменування. Він містить асоціації, знання і образи, що виникають у свідомості під час сприйняття того чи іншого денотата [46, с. 57]. На думку А. М. Приходька, концепт утворюється за таким психокогнітивним порядком «відчуття – асоціація – уявлення – образ» [46, с. 59].

Ціннісний рівень (епістрат) є найважливішою складовою концепту, яка виявляється в згуртованості його лінгвокультурного, етнопсихологічного та соціодискурсивного аспектів. Лінгвокультурна значущість концепту виражається у вигляді образів, асоціацій і знань, які накладаються на поняття за допомогою символічного мовного коду і є внутрішньо усвідомленими кожною мовною особистістю. А етнопсихологічна цінність обумовлена сукупністю образів, асоціацій й знань, що активізуються у свідомості індивіда через його приналежність до певної етнічної групи. Велике значення приділяється архетипам, які, маючи сильну психічну енергію, визначають мисленнєві моделі та визначають вроджені форми поведінки. Соціодискурсивна значущість концепту виявляється у його функціональній частині, яка визначається образами, асоціаціями та знаннями, що утворюють життєвий світ індивіда в рамках соціокультурного середовища. Важливе значення тут мають традиції та

«культурні сценарії», які налагоджені століттями нормами суспільного життя й стандартних моделей поведінки [46, с. 65].

Для аналізу понятійного компонента використовують аналіз словникових дефініцій, компонентний та етимологічний. Перший полягає в узагальненні найважливіших рис поняття, об'єкта або феномена в стислих логічних визначеннях. Він продовжує залишатися центральним у концептології, оскільки дає можливість не тільки описати значення, а й частково описати концепт [8, с. 9]. Зазначений метод часто застосовується як база компонентного аналізу (дехто з дослідників навіть вважає їх однаковими [8, с. 13]).

Як зазначає О. О. Селіванова, компонентний аналіз концептів є «методом опису структурної організації значення як сукупності мінімальних семантичних компонентів, кожен з яких здійснює свою функцію і зв'язаний з іншими певними ієрархічними відношеннями» [76, с. 230]. Згідно з В. В. Левицьким, він є «розкладенням лексичного значення (сигніфікату) на елементарні смислові одиниці» [29, с. 85]. Аналіз концептів націлений на визначення понятійної структури, що становить складову частину концепту. Як вже було зазначено раніше, це можливо виконати, застосовуючи компонентний й дефініційний аналізи, оскільки понятійний складник вивчають через виділення й відтворення сем.

Етимологічний аналіз дозволяє розкрити внутрішню структуру лексеми, яка виражає концепт, шляхом дослідження його походження і змін у значенні і формі протягом часу. Таким чином, використання зазначених методик аналізу дає змогу провести всебічне вивчення концепту у контексті дискурсу. Завдяки методиці комплексного аналізу концептів й інтегрованому підходу до їх вивчення можна визначити різні лексичні засоби, якими представляється концепт, визначити частотність його використання в дискурсі та розкрити особливості структури та змісту концепту.

Під час аналізу ЕК «радість» буде враховано інтегрований підхід і за основу в роботі взято лінгвокультурологічну теорію А. М. Приходька, згідно якої структура ЕК «радість» постає тришаровою і складається з понятійного

компонента, образного і ціннісного (валоративного), які ми надалі розглянемо на матеріалі романів О. Кобилянської та Дж. Остін.

Висновки до розділу 1

- 1) Концепт визначають за наступними підходами: *когнітивно-психологічним* (концепт визначається як феномен людської свідомості, який сприяє швидкому мисленню та розумінню навколишньої дійсності), *культурологічним* (культурний аспект є панівним у будові концепту, тобто правила поведінки людини та символічні системи, які роблять цю поведінку змістовною та важливою), *структурно-системним* (концепт розглядається одночасно як скомпонована структурна система та частина окремої групи елементів), *епістеміологічно-інформаційним* (концепт постає як виразник упорядкованої інформації про об'єкти та події навколишньої реальності). Для аналізу ЕК «радість» найбільш доцільними видаються *когнітивно-психологічний* і *структурно-системний* підходи.
- 2) Головними підходами до вивчення структури концепту є: *когнітивно-епістеміологічний* та *системно-ієрархічний*. Структура концепту не є фіксованою та жорсткою. Вона складається з наступних складників: поняттєвого, образного, оцінного; базового шару (ядра), до якого додаються когнітивні властивості (модуси). Концепт має компоненти, які є концептуальними ознаками, що відображають окремі ознаки суб'єктивного й об'єктивного світів. Ознаки концепту неоднаково відтворені в його змісті з різним ступенем абстрактності.
- 3) Емоція – це складне явище, що містить сенсорний, виразний й нейрофізіологічний складники. Вона є важливою складовою структури свідомості та пізнання, узгоджена з різноманітними когнітивними процесами, не містить інформацію про навколишні об'єкти дійсності, їхні зв'язки та кореляції, а прямо відображає взаємозв'язок між мотивами діяльності та їх втіленням у життя. У мовленні виражається не сама емоція, а певне її поняття або ЕК, що є складною лексико-семантичною одиницею,

яка ґрунтується на поняттєвій основі та містить не тільки поняття, але й культурну цінність.

- 4) На сьогодні ЕК класифікуються за різноманітними критеріями. В когнітивній лінгвістиці термін «ЕК» класифікують у межах тематики (концепти об'єднуються за тематичною належністю), дискурсу (концепти класифікуються за дискурсом, у якому вони виражаються), аксіології (типологія концептів базується на протиставленні особистісних, етнічних, універсальних тощо цінностей), опозиційної комплементарності (концепти діляться на підгрупи на основі специфічних характеристик, що взаємодіють та доповнюють одна одну), онтології (спосіб групування концептів залежить від того, як людина бачить себе у мові, суспільстві, світі й культурі), змістової структури (концепти класифікуються згідно з їх внутрішньою організацією та суттю). Наша увага прикута до аксіології (радість вважається важливою людською цінністю) і дискурсу (концепт аналізується в рамках ХД). Концепт «радість» належить до ЕК, який володіє етнокультурними та індивідуального вираження особливостями. Він має регулятивний характер, оскільки позначається на поведінці людини. В концептуальній сфері належить до підсистеми емоцій.
- 5) Для опису розподілу концептуального мовного простору в сьогочасній лінгвістиці застосовують наступні терміни: КСФ (визначається у дослідженні як комплекс концептів конкретної мови, що формується всіма можливостями концептів мовців), МКС (аналізується у роботі як системно організована, соціально важлива знакова модель, яка ілюструє специфічне людське сприйняття світу, яке відображене в мові), ККС (де концепт окреслюється як інформативна система свідомості, що містить знання про предмет пізнання, вербальні й невербальні, здобуті за допомогою єдності психічних функцій розуму разом з позасвідомими процесами) та ЕКС (тлумачиться як емоційне сприйняття та чуттєва інтерпретація предметів реальності, які відображені в мові через послідовну вербалізацію, категоризацію й концептуалізацію). Складовою ЕКС є ЕК, що відіграє

важливу роль і значимість у створенні цієї картини світу. З огляду на це, ЕК постає високоабстрактною ментальною одиницею, що ілюструє в вербальній пам'яті загальні та культурно-специфічні уявлення відчуття бурхливих емоцій, інтегруючи метапсихічну регуляцію, ЕКС, МКС та ККС.

- 6) ЕК представляється як комплексне культурно-пізнавальне психічно-афективне ціле, що складається з наступних елементів: поняттєвого (відображає ознаки та визначення концепту), образного (встановлює концептуальні метафори, які зберігають концепт у МКС), значущісного й ціннісного (обумовлені розташуванням концепту в системі мови лінгвокультурної спільноти). Він містить багатопшарову структуру – ядро, базовий шар та периферію. З огляду на це, концепт «радість» вважається парасольковим, який включає всестороннє розуміння носієм мови емоційного змісту, відображеного через різноманітні мовні конструкції, які віддзеркалюють цінності культури носіїв конкретної лінгвокультури.
- 7) Вербалізація ЕК здійснюється за допомогою наступних головних засобів: номінації (іменування), дескрипції (опису) й тлумачення (експлікації). Вторинні засоби номінації зазвичай використовуються для вербалізації емоцій. Стилістично нейтральні або марковані слова формують КСФ емоції «радість».
- 8) Радість є однією з фундаментальних емоцій, має позитивний характер та сприяє покращенню комунікації. Ключовим елементом когнітивного сприйняття емоції радості є концепт «радість». Він тлумачиться як культурно-марковане вербалізоване значення – елемент колективного знання, представлений у формі різних мовних виразів, що втілюють культурні цінності учасників певної лінгвокультури. Інакше кажучи, концепт «радість» представляється як складне багатомірне утворення, що включає культурні, евристичні, ментальні та афективні компоненти.
- 9) В сучасній філологічній науці існує розгалужена типологія дискурсів за різними критеріями. ЕК, зокрема концепт «радість», найкраще

досліджуються в ХД. Оскільки в ньому найчастіше використовуються ЕК і він постає засобом їх передачі. ХД визначається як форма вираження вербального повідомлення, яка містить інформацію про предмети, логіку, естетику, образи, емоції та оцінки, які утворюють ідейно-художній зміст висловлювання в нерозривній єдності. ХД притаманні такі ознаки, як вигадливість, вибірковість, поетичність та залученість учасника спілкування, які виділяють його серед інших різновидів дискурсу.

- 10) Для аналізу ЕК використовується комплексний підхід. Методика комплексного аналізу концептів ґрунтується на інтегративному підході, який поєднує методи концептуального аналізу, а також використовує методи з різних наукових галузей, як-от: аналіз словникових дефініцій, компонентний та етимологічний аналізи, теорія фреймового моделювання, теорія концептуальної метафори, лінгвокультурологічна теорія А. М. Приходька тощо. За основу в дослідженні взято теорію А. М. Приходька, згідно якої концепт містить понятійний (виражає сутність концепту), перцептивно-образний (включає образні та емоційні компоненти) та ціннісний / валоративний (відображає оцінку концепту) компоненти.

РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕМОЦІЇ «РАДІСТЬ» В УКРАЇНСЬКО- ТА АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНІХ ДИСКУРСАХ

2.1. Понятійний компонент емоційного концепту «радість» в українській та англійській картинах світу

Для вивчення понятійного субстрату ЕК «радість» в українськомовному та англомовному ХД ми застосуємо метод дефініцій, зробимо етимологічний аналіз і розглянемо синонімічний та антонімічний ряди.

Дефініційний аналіз передбачає опис концепту за словниковими значеннями слів, які є його основними репрезентантами. Він дозволяє визначити базову смислову структуру концепту, а також етноспецифічні риси лексичного значення його назви. У дефініційній частині представлено межі, обсяг і зміст поняття.

Проведений аналіз лексикографічних визначень цілої низки тлумачних словників української мови, розпочинаючи «Словником української мови» (СУМ) за ред. В. В. Жайворонка [79], завершуючи «Словником української мови: в 11 томах» (СУМ-11) за ред. І. К. Білодіда [78] і «Великим тлумачним словником сучасної української мови» (ВТССУМ) за ред. В. Клічака та ін. [71], дав змогу виділити два головних визначення слова *радість*:

- «Почуття задоволення, втіха, приємність» [78, с. 436; 79, с. 660];
- «особа, предмет, подія і т. ін., що викликають радісні почуття, тішать» [78, с. 436; 79, с. 660].

Відповідно до ВТССУМа, слово *радість* має такі значення:

- «відчуття душевного задоволення і пов'язане з ним приємне почуття; втіха» [71, с. 954];
- «особа, предмет, подія та ін., що викликають таке почуття» [71, с. 954].

Визначення поняття *joy* було зіставлено та досліджено за допомогою 5 словників:

- 1) Cambridge Advanced Learner's Dictionary (CALD) [81];
- 2) Collins English Dictionary (CED) [82];
- 3) Longman Dictionary of Contemporary English (LDOCE) [86];
- 4) New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language (NWDT) [88];
- 5) Oxford Advanced Learner's Dictionary (OALD) [85].

В процесі аналізу було виявлено, що всі зазначені словники пропонують перше значення *joy* як “*a feeling of great happiness*” [81; 82; 85; 86; 88], маючи на увазі, що це найчастіше вживане значення, і подають друге значення *joy* як “*something or someone that gives / causes joy / happiness*” [81; 82; 85; 86; 88]. Однак NWDT пропонує ширше визначення: “*that which gives rise to this emotion, or on which the emotion centers*” [88]. Третє значення *joy*, зазначене як “British informal”, наводиться всіма проаналізованими словниками, окрім NWDT, і описується як “*success or satisfaction*” [81; 82; 85; 86]. Крім того, існує ще одне визначення *joy* як “*the outward expression of the emotion; outward show of pleasure or delight*” [82; 88], запропоноване NWDT та CED відповідно. Ми можемо стверджувати, що більшість словників не дають цього останнього значення лише через те, що воно де-факто включене в перше основне визначення “*a feeling of great happiness*” [81; 82; 85; 86; 88].

Необхідно відзначити безперечний факт, що перші дві словникові дефініції англійської лексеми *joy* співпадають зі значеннями українського слова *радість*. Таким чином, можна дійти висновку, що гіперонімами лексеми *радість* в обох мовах є *емоція / позитивне відчуття й те, що спричиняє це відчуття (тобто причина емоції радості)*.

Наступним етапом аналізу понятійного компонента ЕК «радість» є вивчення його етимологічного шару, який складає його передконцептуальний базис [70, с. 10]. Дослідження етимологічного (первинного) значення дозволяє виявити внутрішню структуру слова, яка здебільшого не усвідомлюється, але зберігається у зовнішній лексичній формі. Вивчення та аналіз походження слова «радість» в українській мові показало складну мережу етимологічних зв'язків.

Відповідно до «Етимологічного словника української мови: у 7 томах» (ЕСУМ) за ред. О. С. Мельничук, лексема *радість* утворилася з праслов'янського прикметника *radъ*, що означає «радісний» і має спорідненість з давньоанглійським терміном *rōt* з тим самим семантичним значенням, *rōtu* «радість», а також з індоєвропейським коренем *rēd-*, що означає «радий». На додаток до цього, слово *радість* має спільне коріння з лексемою *рада* в значенні «радник», яке потрапило до української мови через старочеську та старопольську мови з середньовісньонімецької та має спільне походження з англосаксонським терміном *rād* у значенні «порада», старочерковнослов'янським *радити* у сенсі «турбуватися», давньоіндійським *rādhyate* у значенні «удається», *rādhayati* в перекладі «робить», а також *rādhnōti*, *rādhyati* у сенсі «налагоджує» [72, с. 11-12].

Згідно з даними Online Etymology Dictionary (OED), слово *joy* з'явилося у XII-XV ст. в середньоанглійській мові від давньофранцузької лексеми *joie*, яка, у свою чергу, має латинське походження *gaudia* (у формі множини *gaudium*), від дієслова *gaudēre*, що означає «радити»; імовірно, це слово є спорідненим з грецькою лексемою *gēthein* у перекладі «радити» [89].

Аналізуючи синонімічний ряд лексеми «радість» за допомогою словників, було визначено, що вона в українській мові інтерпретується через наступні синоніми, як-от: «приємність, задоволення, втіха» [73; 77, с. 511]. Зауважимо, що слово *радість* має найбільше синонімів у «Словнику синонімів української мови: в 2 томах» (ССУМ) за ред. А. Бурячка та ін., зокрема 14 синонімів: «відрада, відрадість, відрадощі (діал.), відрадність (розм.), втіха, отуха (діал.), просвіт, просвіток, радіння (розм.), радощі, розрада (розм.), торжество, тріумф, утіха» [77, с. 512]. В цілому налічується 17 слів.

Таким чином, синонімічний ряд лексеми *радість* включає наступні семантичні особливості:

- 1) емоцію, почуття, настрої, стан (*радість, втіха,приємність, задоволення, щастя, радощі*);
- 2) дію (*радуватися, задовольняти, веселитися*);

- 3) причину виникнення емоції (*радість, задоволення, щастя*);
- 4) умови появи (*радість – добробут, успіх, щаслива випадковість, перспектива задоволення бажань*);
- 5) інтенсивність (*радість – велика, глибока; щастя - велике, безмежне*);
- 6) демонстрація емоції (*радість – вираз, зовнішній показник*).

Словникові ілюстрації синонімів *радість* дозволяють визначити наступні семантичні групи:

- 1) появу та відчуття емоції з приводу / без приводу (*Вона посміхалася із задоволенням від похвали*);
- 2) вираження емоції (*сльози радості*);
- 3) протиставлення емоції (*радість і смуток життя*).

Найпоширенішими синонімами англійської лексеми *joy*, що наводяться вищезазначеними словниками, є: “*happiness, delight, pleasure*” [81; 82; 85; 86; 88]. Крім того, обрані словники, окрім LDOCE, пропонують наступні синоніми, як-от: “*felicity, exultation, bliss*” [81; 82; 85; 88], й окрім CALD – “*elation*” [82; 85; 86; 88]. До того ж, у трьох із п'яти словників наводиться така низка синонімів: “*ecstasy, euphoria, gladness, glee, gaiety, rapture, transport*” [82; 85; 88]. Тільки в CED і OALD перелічено наступні синоніми: “*ebullience, enjoyment, exhilaration, exuberance, gladness, joyfulness, jubilation, triumph, radiance*” [82; 85]. У лексикографічних джерелах англійської мови, NWDT і CALD, до лексеми *joy* знайдено ще один спільний синонім, не згаданий в інших словниках, наприклад, “*mirth*” [81; 88]. Так, найбільше синонімів до лексеми *joy* надає Collins Thesaurus (загальна кількість – 27): “*cheering, contentment, delirium, exhilaration, festivity, gratification, hilarity, merriment, ravishment, rejoicing, satisfaction, savor*” [82]. В цілому було знайдено близько 40 синонімів.

Отже, аналіз семантичної структури синонімів слова *joy* дозволяє виділити наступні семантичні ознаки:

- 1) емоцію, позитивне почуття, емоційний стан, відчуття (*joy, delight, enjoyment, pleasure, happiness*);
- 2) діяльність (*to enjoy*);

- 3) наслідок емоції (*happiness, pleasure*);
- 4) чинники, які сприяють виникненню (*satisfaction, success*);
- 5) глибини відчуття (*very, great*);
- 6) вираження емоції (*outward expression, outward show*).

За допомогою словникових ілюстрацій синонімів *joy* можна виділити наступні семантичні групи:

- 1) появу та відчуття емоції з приводу / без приводу (“*Their first child’s birth filled them with joy*” [81]);
- 2) вираження емоції (“*Joyful tears filled her eyes when she found out that her husband was alive*” [81]);
- 3) ступінь почуття (*great happiness / pleasure*).

Згідно з результатами аналізу дефініційного шару словникових статей, що називають емоцію «радість» і її синоніми в обох мовах, доходимо висновку, що в англійській мові понятійний субстрат ЕК «*joy*» містить сему двох процесів: отримання та вираження емоції. В українській мові понятійний компонент досліджуваного концепту має ще й сему «настрій». Таким чином, різні відтінки обраної емоції набувають додаткового опису в українських словниках.

Аналіз ілюстративного компонента лексикографічних дефініцій ЕК «радість» в зазначених мовах дозволив виділити дві однакові семантичні групи, як-от: «поява та відчуття емоції з приводу / без приводу» та «вираження емоції». Своєрідним для англійської мови є наявність семантичної групи «ступінь почуття», а для української – «протиставлення емоції».

Аналізуючи антоніми, було знайдено, що в «Повному словнику антонімів української мови» (ПСАУМ) за ред. Л. Полюги подано такий антонімічний ряд до лексеми *радість*: «*біль, горе, журба, мука, нещастя, незадоволення, печаль, прикрощі, смуток, страждання, сум*» [74, с. 284-285]. Отже, загальна кількість антонімів – 11 лексем.

Досліджуючи антоніми до англійського іменника *joy*, було зафіксовано, що у NWDT зазначено тільки 5 наступних антонімів: “*depression, grief, affliction, wretchedness, despair*” [88, с. 32]. В інших чотирьох словниках антоніми не

наводяться. Згідно зі словником Merriam-Webster Online Dictionary (MWOD), низка антонімів до лексеми *joy* така: “*sadness, wretchedness, calamity, unhappiness, ill-being*” [91]. Відповідно до тезауруса Roget's 21st Century Thesaurus (RCT), слово *joy* має наступний антонімічний ряд: “*discouragement, infelicity, joylessness, melancholy, misery, mourning, sorrow, woe*” [90]. У Dictionary of Synonyms and Antonyms (DSA) наведено такі антоніми для лексеми *joy*: “*affliction, despair, distress, gloom, grief, heartache, misery, misfortune, sorrow, trouble, unhappiness, wretchedness, worry*” [83, с. 159]. Таким чином, загальна кількість антонімів лексеми *joy* – 31.

Українська мова має значний відсоток слів, які пов’язані з іменником *радість* і відтворюють специфіку цього концепту. З огляду на це, лексема *радість* відзначається сильно розвиненою системою похідних слів (дериватів). Відповідно до даних СУМ, кількість лексем з коренем *рад-* перевищує 52 одиниці [78, с. 430]. За даними English Wiktionary, загальна кількість дериватів слова *joy* становить близько 35 одиниць [84]. Таким чином, варто зазначити, що загальна частка похідних українського слова *радість* істотно перевищує відсоток дериватів англійської лексеми *joy*.

У наступному розділі ми проаналізуємо перцептивно-образний компонент ЕК «радість» на матеріалі романів О. Кобилянської «Людина» і Дж. Остін “Sense and sensibility”.

2.2. Перцептивно-образний компонент емоційного концепту «радість» в українсько- та англомовному художніх дискурсах

Наступний компонент ЕК «радість», який ми розглядатимемо у творах О. Кобилянської і Дж. Остін – перцептивно-образний. Він створюється на основі узагальненого образу, що містить особистий досвід і загальне знання [46, с. 23]. Цей адстрат ґрунтується на принципі образності, тобто на тому, як мовні одиниці (вербалізовані концепти) можуть викликати наочні та емоційні уявлення про об’єкти і феномени позамовного світу.

Між перцепцією (сприйманням) та образом (ейдосом) існують корелятивні зв'язки: перцепція – відбиття реальності органами чуття (зором, слухом, смаком, нюхом, дотиком), а образ – ознаки об'єктів і феноменів, які сприймаються через сенсоріку (чуття). Ймовірно, між ними є декілька проміжних етапів, потрібних для створення концепту, – уявлення та асоціація, диференціальні характеристики яких ще не повністю вивчені.

Слід також зазначити, що перцептивно-образний компонент концепту формується з наступних чинників, як-от: внутрішня структура одиниць мови, асоціації, що фіксуються в фольклорних або авторських творах, а також прототипи засвоєні на когнітивному рівні [46, с. 24].

Образний аспект представлений когнітивними ознаками, через які відбувається інтерпретація інформаційного змісту концепту. Він розміщується на периферії концепту та охоплює оцінки й трактування різних ознак концепту носіями однієї мови. Ці оцінки відображаються, наприклад, у використанні фразеологізмів, епітетів, метафор, метонімії тощо, що відображають інтерпретацію окремих концептуальних ознак.

Таким чином, перцептивно-образний компонент концепту репрезентується зоровими, слуховими, тактильними, смаковими характеристиками живих істот, предметів, явищ, що формуються нашою свідомістю. Власне, цей компонент – це те, що допомагає нам створити образ (наші відчуття – емоційні, тактильні тощо). Далі розглянемо перцептивний та образний аспекти ЕК «радість» в українсько- та англійському ХД на матеріалі романів О. Кобилянської «Людина» і Дж. Остін “Sense and sensibility”.

2.2.1. Відтворення перцептивного аспекту емоційного концепту «радість» у романі О. Кобилянської «Людина». У творі О. Кобилянської «Людина» репрезентовано перцептивний аспект ЕК «радість» через тактильні, зорові, смакові, слухові характеристики предметів, явищ. Однак сам концепт «радість» використовується у творі досить рідко. Прикладом може слугувати наступний фрагмент: *«Герман Євген-Сидор від'їхав до В., щоб відбутися там*

дожиданий рік служби військової, а **радість** родичів не тривала довго» [92]. Як бачимо, у цьому прикладі радість вживається в прямому значенні як вираження емоції.

Відтак, проаналізуємо особливості їх відтворення у творі. Одним із прикладів є використання почуття, протилежного до радості. Наприклад: *«Щождо тих пари шкільних років, про котрі люди стільки заводять, то вона ними мало журилася»* [92]. Через це відчуття показано, що героїня «мало журилася», а тому це вказівка на те, що радість переважала над журбою. Натомість, у фрагменті: *«Приходиться соромитися, що тут жінки остались ще так позаду за другими народами; не то, що не журяться самі про се, щоби здобути собі рівноправність із мужчинами, але вважають її якоюсь химерою»* [92] ключовими є відчуття сорому й журби, які вважаються протилежними до концепту «радість». Варто зазначити, що такі характеристики у відтворенні перцептивного аспекту переважають у творі, що пояснюється його тематикою й проблематикою.

Яскравим прикладом вираження перцептивного аспекту ЕК «радість» є сміх, посмішка, які найчастіше асоціюються в нашій свідомості з радістю. Наприклад: *«І так усміхалась пані радниковій будучина ясна та чиста, наче та днина весняна, і вона називала її в своїм серці своєю другою будучністю»* [92]. Як бачимо, авторка використовує дієслово «усміхатися» для відтворення радості, яку відчуває героїня.

У наступному фрагменті: *«На жаль, ся дівчина вмiла все її супокійну душу виводити з рівноваги, як-небудь вона за кожний раз по таких бесідах (з болем і лютістю разом) висказувала їй свої думки»* [92] перцептивний аспект концепту виражається за допомогою відчуттєвих, слухових і мовленнєвих характеристик. Репрезентативними в цьому контексті є такі фрази: *«виводити з рівноваги», «з болем і лютістю разом»* [92], оскільки вони вказують на те, що відчуває героїня, які емоції переважають, які реакції викликають слова.

Таким чином, найчастіше перцептивний аспект ЕК «радість» виражається такими відчуттями:

- **зорові** – представлені передусім зовнішніми ознаками прояву відчуттів, адже, на нашу думку, через зовнішність героя виражається його внутрішній стан, передусім почуття, відчуття, емоції, переживання. Окрім того, до зорових відчуттів належать також міміка, вираз обличчя, усміх, посмішка, фізіологічні й поведінкові реакції. Наприклад: «*Її проїняла легка дроз і вона з нервовим посміхом сховала золоті коси глибше під хустку і, пригорнувшись ближче до нього, мовчала...*» (фізіологічні реакції, нервовість, нервовий сміх) [92]; «*Холодна, насмішлива усмішка промайнула ледве слідно по її обличчю*» (усмішка, вираз обличчя) [92]; «*О, мені! – кликнув, зарум'янівшись, теж насмішливо*» (фізіологічна реакція, насмішка) [92]; «*Вона паленіла, згадавши погляд сестри, тої сестри, котра досі в ню вірила*» [92];
- **слухові** – відчуття, які показують переживання й емоції через голос і мовлення героя, те, як він говорить (голосно / тихо, повільно / швидко, спокійно / знервовано), які емоції переважають в мовленні, чи мовлення емоційно насичене / нейтральне, якими є голосові реакції. Наприклад: «*З першої хвилини? – питав він у недовірчивім тоні, а гучний усміх промайнув по його обличчю*» [92]; «*Ні. В присяги не вірю. Ти се знаєш. Вірю лише в силу любові. А ти ж мене любиш... ти!* – сказав він з утіхою, з трепещучим щастям у голосі» [92]; «*Схаменись, божевільна! – кричав він дрижачим із лютості голосом*» [92];
- **дотикові** – дотики героя показують, як він ставиться до іншої людини – лагідно, ніжно чи навпаки нейтрально. Наприклад: «*Її проїняла легка дроз і вона з нервовим посміхом сховала золоті коси глибше під хустку і, пригорнувшись ближче до нього, мовчала...*» (дотикові відчуття передають ставлення героїні до чоловіка) [92];
- **кінестетичні** – рухові відчуття відтворюють емоційний стан героя, характер рухів і постава показують, у якому стані він перебуває, чи відчуває він спокій / неспокій, впевненість / невпевненість, злість, агресію, емоційну збудженість тощо. Наприклад: «*Він пристрасно притис її до*

серця. Опісля **цілував** мало що не кождий палець. Ледве замітив, як **ухопила його за руку й теж цілувала**» [92];

- **почуттєві** – на нашу думку, варто виокремити цю групу в перцептивному аспекті, оскільки О. Кобилянська у творі «Людина» рідко апелює до самого концепту «радість», натомість, використовує інші почуття, які асоціюються з радістю або супроводжують її. До цієї групи належать такі почуття, як-от: *щастя, любов, утіха*. Наприклад: «*Ні. В присяги не вірю. Ти се знаєш. Вірю лише в силу любові. А ти ж мене любиш... ти!* – сказав він *з утіхою, з трепещучим щастям у голосі*» [92]; «*Думаєш, однак, що праця для ідеї заступить тобі се живе щастя, котрого розуміння мусить ще жити в твоїй груді, бо ж ти любила і була любленою?*» [92].

2.2.2. Відтворення перцептивного аспекту емоційного концепту «радість» у романі Дж. Остін “Sense and sensibility”. У творі Дж. Остін “Sense and sensibility” ключовими є почуття, відчуття, емоції у всіх варіаціях і різновидах, про що свідчить вже назва твору. Поняття «чуттєвість» у романі пов’язане з такими прикметниками: сильна чуттєвість, висока чуттєвість, ніжна чуттєвість. Так, перцептивний аспект ЕК «радість» виражається в романі Дж. Остін різними відчуттями, які переживають головні героїні твору: Маріанна не приховує почуття і пишається своєю відкритістю, але Елінор тримає емоції під контролем і цінує самовладання. Власне, через антитетичне протиставлення образів двох сестер, авторка репрезентує відчуття та те, як героїні їх переживають. Так, Елінор часто відчуває себе зобов’язаною зберігати спокій, навіть коли глибоко в душі сповнена стурбованості. Роблячи це, Елінор вважає, що вона діє розумно. Ключовими в образі героїні є відчуття спокою і прихованої стурбованості. Оскільки Елінор надає перевагу емоційній нейтральності, чуттєвій стриманості й уникненню емоцій, то відчуття, що належать до перцептивного аспекту ЕК «радість», виражаються досить нейтрально й беземоційно.

Натомість, інша героїня роману, місіс Джон Дешвуд, втілює ідею надто малої чуттєвості протягом усього роману через її високу здатність використовувати розум замість емоцій як засіб досягнення мети. Остін зображує її безчуттєвою та грубою, особливо в тому, як вона знущається над своїм чоловіком, щоб змусити його нічого не віддавати мачусі: *“When the money is once parted with, it can never return...it strikes me that they can want no addition at all”* [93]. Як бачимо, цей образ позбавлений чуттєвості й емоційності, а відтак, не відтворює перцептивний аспект ЕК «радість».

На нашу думку, перцептивний аспект ЕК «радість» найповніше відтворено в образі Маріанни, яка має надзвичайну чуттєвість. У характеристиці героїні представлені зорові, дотикові, кінестетичні, почуттєві, слухові відчуття, які, власне, і виражають перцептивний аспект. Наприклад: *“Dear, dear Norland!... When shall I cease to regret you! when I learn to feel home elsewhere!”* [93]; *“Is there a felicity in the world...superior to this?”* [93]. Маріанна відчуває все дуже глибоко. Можна припустити, що це зроблено, щоб показати наочну картину того, як виглядає чуттєвість, поки вона все ще перебуває в здоровій, але трохи надмірно підкресленій стадії.

Однак після того, як її перше кохання, Віллоубі, покидає її, Маріанна починає втрачати врівноважений стан. Емоції захоплюють її думки, і вона відчуває своєрідне спотворене задоволення від свого жалюгідного стану. Відтак, на зміну надмірній чуттєвості поступово приходять відчуття байдужості: *“Marianne had now been brought by degrees so much into the habit of going out every day, that it had become a matter of indifference to her whether she went or not...she prepared quietly and mechanically...and often not knowing till the last moment where it was to take her”* [93].

У цьому контексті протилежною є позиція Елінор, яка вважає, що емоції корисні, і навіть краще їх виражати, але обережно. Це вміння уважно стежити за емоціями та нечасто виявляти їх – це те, що відрізняє її від Маріанни, яка часто висловлює свої емоції та не соромиться виявляти їх присутнім. Коли новина про весілля Едварда з місіс Стіл стає публічною, Елінор контролює свої емоції, кажучи

Маріан, що знає секрет і не ділиться ним: *“By feeling I was doing my duty. I have very often wished to undeceive you and my mother; and now I can think and speak of it with little emotion. I would not have you suffer on my account”* [93].

Ще одним прикладом вираження перцептивного аспекту ЕК «радість» у романі Дж. Остін є посмішка, сміх, які найчастіше асоціюються з позитивною емоцією «радість». Наприклад: *“She came in with a **smile**, **smiled** all the time of her visit, except when she **laughed**, and **smiled** when she went away”* [93].

Перцептивний аспект концепту «радість» виражається також через інші почуття, з якими асоціюється радість або якими вона супроводжується. Аналіз твору Дж. Остін *“Sense and sensibility”* показує, що домінантним в перцептивному аспекті ЕК «радість» є концепт «щастя» (**“happiness”**), який є невід'ємним від радості:

- *“Know your own **happiness**. You want nothing but patience – or give it a more **fascinating** name: call it hope”* [93];
- *“I wish, as well as everybody else, to be perfectly **happy**; but, like everybody else, it must be in my own way”* [93];
- *“We all crave **happiness**”* [93];
- *“Hold your own **happiness** in your own way”* [93];
- *“I could not be **happy** with a man whose taste did not in every point coincide with my own. He must enter in all my feelings; the same books, the same music must charm us both”* [93];
- *“Money can only give **happiness** where there is nothing else to give it”* [93];
- *“I am excessively fond of a cottage; there is always so much comfort, so much elegance about them. And I protest, if I had any money to spare, I should buy a little land and build one myself, within a short distance of London, where I might drive myself down at any time, and collect a few friends about me and be **happy**. I advise everybody who is going to build, to build a cottage”* [93].

Другим за частотністю в перцептивному аспекті є концепт «кохання» (**“love”**) як чуттєва характеристика концепту «радість»:

- “*The more I know of the world, the more I am convinced that I shall never see a man whom I can really love. I require so much!*” [93];
- “*It is not time or opportunity that is to determine intimacy; – it is disposition alone. Seven years would be insufficient to make some people acquainted with each other, and seven days are more than enough for others*” [93];
- “*For though a very few hours spent in hard labour of incessant talking will dispatch more subjects than can really be in common between any two rational creatures, yet with lovers it is different. Between them no subject is finished, no communication is even made, till it has been made at least twenty times over*” [93].

Наступною групою чуттєвих характеристик в перцептивному аспекті концепту «радість» є поняття «почуття» і різні види почуттів. Дієслово «відчувати» (“to feel”) зустрічається в романі Дж. Остін досить часто, при цьому це простежується як на рівні характеристик (зорових, дотикових, слухових, рухових) перцептивного аспекту концепту «радість», так і на мовному рівні, коли герої говорять про свої почуття або виражають їх у словесній формі:

- “*I can feel no sentiment of approbation inferior to love*” [93];
- “*Sometimes I have kept my feelings to myself, because I could find no language to describe them in but what was worn and hackneyed out of all sense and meaning*” [93];
- “*To wish was to hope, and to hope was to expect...*” [93];
- “*Sometimes, everyone is equal in feelings no matter who you are*” [93];
- “*The feeling that you want an interesting story to have a few more chapters*” [93].

2.2.3. Відтворення образного аспекту емоційного концепту «радість» у романі О. Кобилянської «Людина». У творі О. Кобилянської «Людина» образний аспект ЕК «радість» представлений такими лінгвостилістичними засобами, як епітети, порівняння, метафори тощо. Відтак, розглянемо особливості вираження кожного з них на конкретних прикладах із твору:

- **епітети:** «*Матінко божя: вона, така **прегарна, поважна, потребувала щось подібне ще й явно голосити!..***» [92]; «*Тут виринула перед її душею **висока стать молодої** дівчини з **сніжнобілим** обличчям та **супокійними лагідними** очима...» [92]; «*Тут і дійшли ми до мети... – сказала вона з **зимним усміхом**, підчас коли з її лиця неначеб зникла й остатня крапелька крові*» [92]; «*З того часу стала Олена дома **сумна, мовчалива**. Вона була **дражливіша**, як уперед, ба не раз аж **різка**. Часто траплялось, що, коли Ірина несподівано вимовляла його ім'я, Олена уникала її погляду. **Молода** жінка бачила, що з нею діється щось замітне, одначе не питала. Знала доволі, що заговорить вона лиш тоді, коли сама захоче...» [92]; «*При тім слові затремтіло її серце, **немов його хто краяв**, а брови стягнулись **неначе в фізичному болю***» [92];**
- **порівняння** – відчуття порівнюються з певними предметами, явищами, речовинами на рівні асоціативних зв'язків, при цьому порівняння можуть бути неочікуваними, наприклад: «*Бесіди пекучі, – **немов залізо**, небезпечні слова, як: **соціалізм, натуралізм, дарвінізм, питання жіноче, питання робітницьке** бриніли, **мов бджоли**, біля чесних ух пані радникової й лякали, **наче страшила**, в білій днині її **набожну** душу, денервували її та спроваджували безсонні ночі...» [92]; «***Наче іскри огняні** сипалися слова з уст дівочих і падали важкими ударами на бідну жєницину» [92].**

Під час аналізу твору О. Кобилянської «Людина» також були знайдені **структурні метафори**, в яких один концепт метафорично зіставляється з живим створінням та його діяльністю. З огляду на це, виділяємо такі **концептуальні кореляти**:

JOY IS A LIGHT / РАДІСТЬ ЯК СВІТЛО

- «*Лице її спалахнуло кров'ю, а серце **затовклося** сильно» [92]; «*Ніхто не міг гордитись того дня таким гумором, як Олена. Ніхто не жартував стільки, що вона. Ніхто не міг міряться з нею дотепами. Очі Фельса так і впилися в її гнучку стать, в її гарне лице з незвичайно **сяючими очами***» [92]; «*Гратують удруге **сяючим** з утіхи родичам. Займають урочисто**

вказані місця у святочно прибраних кімнатах. З головою, гордо піднесеною, проходить нині радникова поміж своїми гістьми» [92].

JOY IS A CAUSE / РАДІСТЬ ЯК ПРИЧИНА

- «При тім слові **затремтіло** її серце, немов його хто краяв, а брови стягнулись неначе в фізичному болю» [92].

JOY IS A LOVE / РАДІСТЬ ЯК ЛЮБОВ

- «– Успокийся, любчику! – прошептала вона радісно. – Вір у мою **любов**. Чому не мучусь я, що протягом двох років могла б і тобі інша сподобатись? Адже й ти лиш людина! Тебе **в'яже** лише **любов** до мене. Інших обов'язків не маєш супроти мене; наші заручини – тайна» [92].

JOY IS A HAPPINESS / РАДІСТЬ ЯК ЩАСТЯ

- «Який він **переповнений щастям**, як безгранично любить Олену, з якою особлившою любов'ю й поважанням поводить він з її родичами, як, довідавшись, що вони мусять покинути дотеперішнє мешкання, віддав їм свою маленьку хатчину в містечку К. до повного ужитку» [92].

У романі також наявні засоби, які не називають емоцію «радість» в прямому або метафоричному сенсі, не репрезентують її у вигляді малюнків чи схем, а передають прояви емоційного стану «радість» художнього персонажу. У цьому випадку засобами вираження концепту «радість» виступають **контекстуальні метафори й ситуації (контекст)**. Наприклад:

- «Музика і почуття **пірвали** тепер і молоду дівчину у свої обійми. Вона почала нервово реготатись, тихо, тихо, та так сердечно, що ціла її гнучка **стать** **тремтіла**. Оклик **виривався** їй з уст, однак вона притисла руки ще **сильніше** до лиця, **заціпила** зуби, хотіла бути спокійною...» [92];
- «Вона порушила тепер устами, неначеб щось вимовляла, опісля **викривила** їх в якусь **гірку усмішку**. Пристрасно притисла вона **письмо до уст і подерла** його на **дрібні кусники**. Її **давило в грудях**. Вона приступила до **створеного вікна і, спершись, закрила** **лице руками**...» [92]. Із контексту емоція радості постає для нас, читачів, зрозумілою.

Аналіз твору показує, що часто образний аспект ЕК «радість» виражається через риторичні фігури, передусім риторичні оклики й запитання, наприклад: «Чи завважали ви ту двозначну **усмішку** в молодого К., коли вона остатнім разом розводилась про жінок-лікарок, доводячи, що вони були би правдивим добродійством для суспільності?» [92].

2.2.4. Відтворення образного аспекту емоційного концепту «радість» у романі Дж. Остін “Sense and sensibility”. У творі Дж. Остін “Sense and sensibility” образний аспект ЕК «радість» відтворюють наступні лінгвостилістичні засоби, як-от: епітети, гіперболи, іронія, сатира, метафори тощо. Розглянемо особливості цих засобів, представлених у романі для вираження образного аспекту ЕК «радість»:

- **епітети:** “*Elinor, this eldest daughter whose advice was so **effectual**, possessed a strength of understanding, and coolness of judgment, which qualified her, though only nineteen, to be the counselor of her mother, and enabled her frequently to counteract, to the advantage of them all, that eagerness of mind in Mrs. Dashwood which must generally have led to imprudence. She had an **excellent heart**; her disposition was **affectionate**, and her feelings were **strong**; but she knew how to govern them: it was a knowledge which her mother had yet to learn, and which one of her sisters had resolved never to be taught*” [93]; “*Marianne’s abilities were, in many respects, quite equal to Elinor’s. She was **sensible and clever**; but eager in everything: her sorrows, her joys, could have no moderation; she was **generous, amiable, interesting**: she was everything but prudent. The resemblance between her and her mother was strikingly great*” [93];
- **гіпербола** – використовується, щоб відобразити, наскільки чуттєво й емоційно спустошена Маріанна, коли Віллоубі не помічає її: “*Pray, pray be composed,*” cried Elinor, “*and do not betray what you feel to everybody present. Perhaps he has not observed you yet*”. This however was more than she could believe herself, and to be composed at such a moment was not only beyond the

reach of Marianne, it was beyond her wish. She sat in an agony of impatience, which affected every feature” [93]. Окрім того, гіпербола використовується, щоб передати глибину болю Маріанни через повернення в місце їх першої зустрічі: “As they approached Barton, indeed, and entered on scenes of which every field and every tree brought some peculiar, some painful recollection, she grew silent and thoughtful, and turning away her face from their notice, sat earnestly gazing through the window. But here, Elinor could neither wonder nor blame; and when she saw, as she assisted Marianne from the carriage, that she had been crying, she saw only an emotion too natural in itself to raise anything less tender than pity, and in its unobtrusiveness entitled to praise” [93];

- **іронія** – використовується, коли Люсі Стіл висловлює Еліно́р своє відчуття радості, що вона все ще в місті, хоча насправді вона має на увазі протилежне: “I should have been quite disappointed if I had not found you here still,” said she repeatedly, with a strong emphasis on the word. “But I always thought I should. I was almost sure you would not leave London yet awhile; though you told me, you know, at Barton, that you should not stay above a month. But I thought, at the time, that you would most likely change your mind when it came to the point. And now to be sure you will be in no hurry to be gone. I am amazingly glad you did not keep to your word” [93];
- **сатира** – використовується для характеристики образу Феррарс, висловлюючи власні відчуття так, ніби вона робить їй комплімент, хоча насправді критикує її: “Mrs. Ferrars was a little, thin woman, upright, even to formality, in her figure, and serious, even to sourness, in her aspect. Her complexion was sallow; and her features small, without beauty, and naturally without expression; but a lucky contraction of the brow had rescued her countenance from the disgrace of insipidity, by giving it the strong characters of pride and ill nature. She was not a woman of many words: for, unlike people in general, she proportioned them to the number of her ideas” [93].

У романі Дж. Остін “Sense and sensibility” також були знайдені **концептуальні кореляти, як-от:**

JOY IS A CAUSE / РАДІСТЬ ЯК ПРИЧИНА

- “They were **cheered** by the joy of the servants on their arrival, and each for the sake of the others resolved to appear happy. It was very early in September; the season was fine, and from first seeing the place under the advantage of good weather, they received an impression in its favour which was of material service in recommending it to their lasting approbation” [93];
- “In such moments of precious, invaluable misery, she **rejoiced in tears of agony** to be at Cleveland; and as she returned by a different circuit to the house, feeling all the happy privilege of country liberty, of wandering from place to place in free and luxurious solitude, she resolved to spend almost every hour of every day while she remained with the Palmers, in the indulgence of such solitary rambles” [93];
- “But the **feelings which made such composure a disgrace**, left her in no danger of incurring it” [93];
- “Anxiety and hope now oppressed her in equal degrees, and left her no moment of tranquillity till the arrival of Mr. Harris at four o’clock; – when his assurances, his felicitations on a recovery in her sister even surpassing his expectation, gave her confidence, comfort, and **tears of joy**” [93].

JOY IS A PLEASURE / РАДІСТЬ ЯК НАСОЛОДА

- “His **pleasure in music**, though it amounted not to that **ecstatic delight** which alone could sympathize with her own, was estimable when contrasted against the horrible insensibility of the others; and she was reasonable enough to allow that a man of five and thirty might well have outlived all **acuteness of feeling** and every exquisite **power of enjoyment**” [93];
- “The house and the garden, with all the objects surrounding them, were now become familiar, and the ordinary pursuits which had given to Norland half its charms were engaged in again with **far greater enjoyment** than Norland had been able to afford, since the loss of their father” [93].

JOY IS A HAPPINESS / РАДІСТЬ ЯК ЩАСТЯ

- “*Marianne could speak her happiness only by tears. Comparisons would occur – regrets would arise; and her joy, though sincere as her love for her sister, was of a kind to give her neither spirits nor language*” [93].

JOY IS AN OBJECT / РАДІСТЬ ЯК ОБ’ЄКТ

- “*Marianne’s joy was almost a degree beyond happiness, so great was the perturbation of her spirits and her impatience to be gone*” [93].

2.3. Валоративний компонент емоційного концепту «радість» в українсько- та англомовному художніх дискурсах

Останній компонент ЕК «радість», який ми розглядатимемо у романах О. Кобилянської і Дж. Остін – валоративний (ціннісний). Це основна форма концепту, що виникає з позитивного ставлення до нього, яке обумовлене духовними поривами, що пробуджуються в свідомості людини через її приналежність до певної лінгво- та етнокультурної спільноти [46, с. 27].

Ціннісний епістрат концепту ґрунтується на двох аспектах: актуальності та оцінності. Актуальність виявляється у продуктивному застосуванні лексичних одиниць, що виражають концепт, – наприклад, у частотності їх використання в реальних комунікаційних ситуаціях. Аспект актуальності вимірюється кількісними методами, а оцінність – наявністю ціннісного складника в значенні лексичної одиниці, яка є ім'ям концепту, у властивих цій одиниці емоційних або оцінних відтінках, а також у її поєднанні з оцінними епітетами [46, с. 28].

Цінність і важливість концепту залежать ще й від місця, яке займає його ім'я в системі певної мови, де враховуються також його асоціативні й етимологічні характеристики. Коли ім'я концепту набуває символічних ознак, воно потрапляє у свідомість людини через знаковий код мови і постає внутрішньо усвідомленим ціннісним компонентом кожного представника лінгвокультурної спільноти.

Таким чином, оцінки, емоції, образи складають ціннісний компонент концепту. Коли говоримо про валоративний епістрат концепту, враховуємо не стільки його загальну «цінність» для конкретної лінгвокультури, як скоріше

позитивну або негативну оцінку його особами етнічної спільноти. Оскільки навколишні фрагменти реальності визначаються як «хороші» або «погані» тільки в свідомості індивіда, з його погляду та за допомогою мови. Надалі розглянемо валоративний компонент ЕК «радість» в українсько- та англomовному ХД на матеріалі романів О. Кобилянської «Людина» і Дж. Остін “Sense and sensibility”.

2.3.1. Відтворення валоративного компонента емоційного концепту «радість» у романі О. Кобилянської «Людина». ЕК «радість» у творі виступає одним із аспектів внутрішнього світу головної героїні, який суперечить бездуховності міщанського середовища. Олена Ляуфлер шукає радості у коханні, освіті, творчості, дружбі, але зазнає розчарування і болю від нерозуміння і зради оточуючих. Радість для неї – це не лише емоція, а й цінність, яка вимагає поваги і свободи.

У творі О. Кобилянської «Людина» репрезентовано валоративний компонент ЕК «радість» через вживання оцінних лексем (переважно прикметників, іменників й оцінних предикатів). Ми встановили, що більша частина прикметників, яка включає емотивно-оцінну конотацію, наділена позитивним забарвленням, як-от: *радісний, щасливий, приємний, чудно-приємний, задоволений, втішний, блаженний* (7 одиниць). Негативно забарвлені прикметники значно рідше зустрічаються у творі: *нещасливий, неприємний, неприязний, безрадісний* (4 одиниці). До позитивно забарвлених іменників належать 6 одиниць, а саме: *блаженство, задоволення, радість, щастя, приємність, утіха*. До негативно забарвлених – *нещастя, неприємність* (2 одиниці).

Позитивна оцінка виявляється в наступних прикладах з роману:

- «– Розуміється! – кликнув він *радісно*, – і то так часто, як часто позволите...» [92];
- «– Ні. В присяги не вірю. Ти се знаєш. Вірю лише в силу любові. А ти ж мене любиш... ти! – сказав він з *утіхою*, з *трепещучим щастям* у голосі. – Скажи! Я хотів би ще раз се почути!» [92];

- «**Чудно-приємне** чувство так і обгорнуло його. Він знову нахилився крихітку, і їх погляди стрінулись. В її очах затліло щось наче огник, і він глядів через хвилину в її гарне лице з очевидною **приємністю**» [92];
- «Однак не їх вид наповняв серце пані радникової гордістю, материнським **задоволенням...**» [92];
- «Того б вона й **рада** бачити, хто б науку любив» [92];
- «Який він **щасливий**, як безгранично любить Олену, з якою особлившою любов'ю й поважанням поводить він з її родичами» [92];
- «– Люблю! – сказала вона, майже **сміючись**. – З першої хвилини? – питав він у недовірчливим тоні, а **гучний усміх** промайнув по його обличчю» [92].

Особливу роль у вираженні емоцій відіграють такі паремійні жанри, а саме: вітання, побажання, подяки, компліменти тощо. Вони свідчать про доброзичливе та поважне ставлення між персонажами та їх позитивний настрій. Наприклад: «*Дай, Боже, **щастя** моїм дітям та й унукам!*» [92].

Слід також наголосити, що у творі О. Кобилянської «Людина» валоративний компонент має складний та суперечливий характер, оскільки радість часто супроводжується болем, розчаруванням, стражданням або смертю. Радість у романі не є сталим та безхмарним станом, а лише миттєвим спалахом світла в темряві. Наприклад:

- «Будучина настала. Вона приволіклась і знічев'я уставилась, довго й гаряче дождидана й тисячний раз проклята, з своєю чудною барвною мішаниною **горя й утіхи**» [92];
- «– Боюсь о наше **щастя!** – простогнала вона ледве чутно» [92];
- «– З тобою, Олено. Що він мені без тебе? Який я **щасливий**, що перебув з тобою остатній вечір. А все ж таки, — додав він трохи згодом, — мішається з сим чувством **важкий сум**, коли подумаю, що вже завтра мушу від'їжджати від тебе, і то на два роки!» [92];
- «При тім слові брови стягнулись у неї неначе в фізичному **болю**» [92].

Негативна оцінка наявна в таких прикладах з твору:

- *«Що опроче далеко не так склалось, як було могло скластись, винуватий лише той безталанний Лієвич. В першій хвилині, як він лиш вступив в нашу хату, віщувало вже моє серце **нещастя**. З тої хвилі і прикувалося воно до нас» [92];*
- *«Вона хоче лише йому тим ошадити **неприємної**, а подекуди і понижаючої хвилі, а заразом хоче і очиститись від закиду, будто вона слабує на гордоту і химери. За нього не вийде. Не могла б сього ніколи вчинити; попросту вона не може зобов'язуватись до доживотної брехні...» [92];*
- *«Вона стояла, випростувавшись, з холодним усміхом на устах, немов на чатах, і дивилася за ним. Опісля з'явилось теє **неприємне** «щось» у неї між очима, і здалось, що її горда постать западається в себе...» [92].*

Окрім номінативних засобів, які безпосередньо називають емоційний стан, наявні в романі також експресивні засоби, які передають цей стан опосередковано, наприклад, за допомогою метафор. Наступні метафори свідчать про негативну конотацію у творі, як-от:

- *«– Стефан? Ні, — відповіла трохи згодом Олена, підчас коли її великі очі глибоко засяяли. — Він мав також свої блуди» [92];*
- *«При тім слові затремтіло її серце, немов його хто краяв...» [92];*
- *«Лице її спалахнуло кров'ю, а серце затовклось сильно» [92];*
- *«– Успокойся, любчику! – прошептала вона лагідно. Тебе в'яже лише любов до мене. Інших обов'язків не маєш супроти мене; наші заручини – тайна» [92].*

Під час аналізу частотності використання лексичних одиниць, що виражають концепт «радість», нами було з'ясовано, що О. Кобилянська у своєму творі рідко апелює до самого поняття «радість», натомість, використовує інші почуття, які асоціюються з радістю або супроводжують її. Лексема «радість» і її похідні зустрічаються у творі 8 разів. Це свідчить про те, що концепт «радість» не є домінуючим у творі, а його використання має символічне значення. Радість

для головної героїні – це рідкісне і крихке явище, яке швидко перетворюється на горе.

2.3.2. Відтворення валоративного компонента емоційного концепту «радість» у романі Дж. Остін “Sense and sensibility”. У романі Дж. Остін “Sense and sensibility” валоративний компонент ЕК «радість» виражається за допомогою різних мовних засобів, як-от:

- Лексем, що безпосередньо називають емоцію радості або її синоніми, наприклад: *joy* (65 одиниць), *delight* (64 одиниці), *happiness* (73 одиниці), *pleasure* (72 одиниці), *satisfaction* (38 одиниць), *cheerfulness* (16 одиниць).
- Метафор, що порівнюють радість з певним предметом або явищем.
- Родинних концептів, що мають спільну семантичну ознаку з радістю або входять у її склад, наприклад: *love*, *gratitude*, *hope*, *admiration* тощо.
- Лексичних одиниць, що називають наслідки радості: *smile*, *laugh*, *cry*, *exclaim* тощо.

Ось деякі позитивні приклади вживання цих засобів у романі:

- “*Elinor’s satisfaction at the moment of removal was more positive. She had no such object for her lingering thoughts to fix on; she left no creature behind from whom it would give her a moment’s regret to be divided for ever; she was pleased to be free herself from the persecution of Lucy’s friendship; she was grateful for bringing her sister away unseen by Willoughby since his marriage; and she looked forward with hope to what a few months of tranquillity at Barton might do towards restoring Marianne’s peace of mind and confirming her own*” [93]. Тут лексеми *satisfaction* і *grateful* передають радість.
- “*She was carried out of the room therefore in her mother’s arms, in quest of this medicine, and as the two boys chose to follow, though earnestly entreated by their mother to stay behind, the four young ladies were left in a quietness which the room had not known for many hours*” [93]. Тут метафора *in quest of this medicine* порівнює радість з ліками.

- “*Willoughby was too much her love still to allow her to regard him as her brother; and neither Mrs. Dashwood nor Elinor saw any reason why their happiness should be as cautiously watched over as she fancied*” [93]. Тут лексема *love* висловлює родинний концепт.
- ““*Like him!*” replied her mother with a **smile**. “*I feel no sentiment of approbation inferior to love*”” [93]; “*Mrs. Dashwood smiled, and said nothing. Marianne lifted up her eyes in astonishment, and Elinor conjectured that she might as well have held her tongue*” [93]. Тут ми бачимо наслідки радості.
- “*Elinor’s satisfaction, at the moment of removal, was more positive*” [93]. Тут використовується ступінь порівняння прикметників з метою вираження більшої інтенсивності радості.

Наявна також у романі негативна конотація в наступних прикладах:

- “*Elinor derived no comfortable feelings from this conversation, to lessen the uneasiness of her mind on other points; she was left, on the contrary, with a melancholy impression of Colonel Brandon’s unhappiness, and was prevented even from wishing it removed, by her anxiety for the very event that must confirm it*” [93];
- “*She felt the loss of Willoughby’s character yet more heavily than she had felt the loss of his heart*” [93];
- “*I can hardly tell myself. But suspicion of something unpleasant is the inevitable consequence of such an alteration as we just witnessed in him*” [93];
- “*Elinor saw, with great uneasiness the low spirits of her friend. His visit afforded her but a very partial satisfaction, while his own enjoyment in it appeared so imperfect. It was evident that he was unhappy; she wished it were equally evident that he still distinguished her by the same affection which once she had felt no doubt of inspiring; but hitherto the continuance of his preference seemed very uncertain; and the reservedness of his manner towards her contradicted one moment what a more animated look had intimated the preceding one*” [93].

Під час кількісного аналізу лексичних одиниць, що виражають концепт «радість», нами було виявлено, що Дж. Остін у своєму романі часто застосовує лексему “*joy*” і її похідні. У творі зустрічається 65 разів слово “*joy*” та його похідні (“*joyful*”, “*joyous*”, “*joyfully*”, “*joyless*” тощо), що безпосередньо позначають стан радості або його відсутність. У романі також зустрічаються інші лексеми, що мають семантику радості, як-от: “*delight*”, “*pleasure*”, “*happiness*”, “*cheerfulness*”, “*satisfaction*”. Загалом таких слів – 263 одиниці. Це свідчить про те, що концепт «радість» є домінуючим у творі.

Висновки до розділу 2

- 1) При дослідженні понятійного компонента ЕК «радість» було застосовано метод дефініцій, зроблено етимологічний аналіз і розглянуто синонімічний та антонімічний ряди. Встановлено, що гіперонімами лексеми «радість» в обох мовах є *емоція / позитивне відчуття й те, що спричиняє це відчуття* (причина). Українська лексема «радість» і англійське слово “*joy*” мають схоже основне значення, проте відрізняються за певними семантичними ознаками. Вивчення та аналіз походження слова «радість» показало складну мережу етимологічних зв'язків в українській картині світу. Виявлено, що англійська мова має багатший синонімічний та антонімічний ряди, ніж українська. Однак загальна частка дериватів українського слова «радість» істотно перевищує відсоток похідних англійської лексеми «*joy*».
- 2) Перцептивно-образний компонент ЕК «радість» постає важливим елементом передачі емоційних вражень і формування узагальнених образів, що ґрунтуються на принципі образності, і репрезентуються зоровими, слуховими, тактильними, смаковими характеристиками живих істот, предметів, явищ. Взаємозв'язок між перцепцією та образом є важливою складовою цього компонента, а уявлення та асоціації відіграють суттєву роль у формуванні концепту «радість». Інакше кажучи, цей адстрат допомагає створити образ і передати емоційне враження про радість у художніх творах.

- 3) В романі О. Кобилянської «Людина» відтворено перцептивний аспект ЕК «радість» через зорові, слухові, тактильні, кінестетичні та почуттєві характеристики. Проте сам концепт «радість» використовується у творі досить рідко. О. Кобилянська застосовує інші почуття, які асоціюються з радістю або супроводжують її, наприклад, *щастя, любов, утіха*. Яскравим прикладом вираження перцептивного аспекту ЕК «радість» є *сміх, посмішка*.
- 4) В романі Дж. Остін “Sense and Sensibility” перцептивний аспект ЕК «радість» виражається через різні відчуття та емоції, які переживають головні героїні. Найповніше цей аспект відтворено в образі Маріанни, яка має надзвичайну чуттєвість. У характеристиці героїні представлені зорові, дотикові, кінестетичні, почуттєві, слухові відчуття, які, власне, і відтворюють перцептивний аспект. Сам концепт «радість» застосовується у творі досить часто. Проте його аналіз показав, що домінантними в перцептивному аспекті є концепти «*щастя*» (“*happiness*”) та «*кохання*» (“*love*”).
- 5) У творі О. Кобилянської «Людина» образний аспект ЕК «радість» представлений епітетами, порівняннями, метафорами, які надають головним героям особливої виразності та привабливості. Крім того, виявлені й концептуальні кореляти, як-от: JOY IS A LIGHT / РАДІСТЬ ЯК СВІТЛО, JOY IS A CAUSE / РАДІСТЬ ЯК ПРИЧИНА, JOY IS A LOVE / РАДІСТЬ ЯК ЛЮБОВ, JOY IS A HAPPINESS / РАДІСТЬ ЯК ЩАСТЯ. У романі також зустрічаються засоби, які безпосередньо передають прояви емоційного стану «радість» художнього персонажу. У цьому випадку засобами вираження концепту «радість» виступають контекстуальні метафори й ситуації (контекст).
- 6) У романі Дж. Остін “Sense and Sensibility” використовуються різноманітні лінгвостилістичні засоби для передачі ЕК «радість», а саме: епітети, гіперболи, іронія, сатира, метафори. Вони допомагають описати характер, почуття та зовнішність героїнь, підкреслити глибину їхніх почуттів і

реакцію на події. Крім того, у творі зустрічаються такі концептуальні кореляти, як-от: JOY IS A CAUSE / РАДІСТЬ ЯК ПРИЧИНА, JOY IS A PLEASURE / РАДІСТЬ ЯК НАСОЛОДА, JOY IS A HAPPINESS / РАДІСТЬ ЯК ЩАСТЯ, JOY IS AN OBJECT / РАДІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ.

- 7) Валоративний (ціннісний) компонент постає важливою складовою ЕК «радість» в українсько- та англомовних ХД. Ціннісний епістрат концепту ґрунтується на двох аспектах: актуальності, яка виявляється у частотності використання лексичних одиниць, що виражають концепт, а також оцінності, що вимірюється наявністю ціннісного складника в значенні лексичної одиниці. Оцінки, емоції і образи складають валоративний компонент концепту. З огляду на це, ціннісний компонент ЕК «радість» в українсько- та англомовних ХД розглядається через призму позитивної або негативної оцінки цього концепту особами відповідної лінгвокультурної спільноти.
- 8) У творі О. Кобилянської «Людина» репрезентовано валоративний компонент ЕК «радість» через вживання таких оцінних лексем, як-от: прикметників, іменників й оцінних предикатів. Сам ціннісний компонент має складний та суперечливий характер, оскільки радість тут часто супроводжується болем, розчаруванням, стражданням або смертю. Наявні в романі також метафори, які мають негативну конотацію. Їх використання додає глибини й емоційної насиченості твору. Проте присутність паремійних жанрів сприяє формуванню позитивного настрою головних героїв. Радість для них є не лише емоційним станом, але й цінністю, яка вимагає поваги і свободи. Було з'ясовано, що О. Кобилянська рідко апелює до самого поняття «радість», натомість, використовує інші почуття, які асоціюються з радістю або супроводжують її. Слово «радість» і її похідні зустрічаються у творі 8 разів. Це свідчить про те, що концепт «радість» не є домінуючим у творі, а його використання має символічне значення
- 9) У романі Дж. Остін “Sense and sensibility” валоративний компонент ЕК «радість» виражається за допомогою лексем, що безпосередньо називають

емоцію радості або її синоніми; метафор, що порівнюють радість з певним предметом або явищем; родинних концептів, що мають спільну семантичну ознаку з радістю або входять у її склад; лексичних одиниць, що називають наслідки радості. Ці мовні засоби мають здебільшого позитивну конотацію. Було виявлено, що Дж. Остін у своєму романі часто застосовує лексему “*joy*” (65 разів) і її похідні, що безпосередньо позначають стан радості або його відсутність. У романі також зустрічаються інші лексеми, що мають семантику радості (263 одиниці), як-от: “*delight*”, “*pleasure*”, “*happiness*”, “*cheerfulness*”, “*satisfaction*” тощо. Це свідчить про те, що ЕК «радість» постає одним з домінуючих у романі “*Sense and sensibility*”.

ВИСНОВКИ

Робота присвячена дослідженню репрезентації концепту «радість» в англomовному та українськомовному ХД (на матеріалі романів Джейн Остін та Ольги Кобилянської). Було узагальнено ключові погляди до вивчення концепту в сучасних лінгвістичних дослідженнях, уточнено поняття «ЕК» та зазначено його відмінності від інших концептів, висвітлено теоретико-методологічні бази дослідження емотивності в ХД та розглянуто тлумачення основних термінів, схарактеризовано поняттєві компоненти зазначеного концепту та розглянуто засоби його номінації в англо- та українськомовному ХД, визначено ціннісні й образні (метафорично й метонімічно концептуалізовані) складники ЕК «радість» та способи їх актуалізації в англomовному та українськомовному ХД.

В межах теоретичного дослідження було встановлено, що поняття «концепт» вважається ментальним утворенням, що має національно-специфічний характер і зберігає в собі знання про певний об'єкт. А планом його вираження постає сукупність слів й фразеологізмів, які відтворюють й називають концепт, що повністю відповідає меті та завданням цієї роботи.

Проведений аналіз показав, що головними підходами до вивчення концепту в сучасній лінгвістичній науці є *когнітивно-психологічний* (концепт визначається як феномен людської свідомості, який сприяє швидкому мисленню та розумінню навколишньої дійсності), *культурологічний* (культурний аспект є панівним у будові концепту, тобто правила поведінки людини та символічні системи, які роблять цю поведінку змістовною та важливою), *структурно-системний* (концепт розглядається одночасно як скомпонована структурна система та частина окремої групи елементів), *епістеміологічно-інформаційний* (концепт постає як виразник упорядкованої інформації про об'єкти та події навколишньої реальності). Для аналізу ЕК «радість» найбільш доцільними видаються *когнітивно-психологічний* і *структурно-системний* підходи.

В рамках аналізу було виявлено, що структура концепту не є фіксованою та жорсткою. Вона містить такі складники: поняттєві, образні, оцінні; базовий

шар (ядро), до якого додаються когнітивні властивості (модуси). Сам концепт складається з компонентів, а саме концептуальних ознак, які відображають як об'єктивну, так і суб'єктивну реальність людини. Ці ознаки концепту неоднаково відтворені в його змісті й різняться за ступенем абстрактності.

Аналіз дозволив зробити висновок, що на сьогодні все ще не існує універсальної дефініції поняття «емоція». Останнє визначається нами як складне явище, що містить сенсорний, виразний й нейрофізіологічний складники. Емоція постає важливою складовою структури свідомості та пізнання, узгоджена з різноманітними когнітивними процесами, прямо відображає взаємозв'язок між мотивами діяльності та їх втіленням у життя. Виявлено, що у мовленні виражається не сама емоція, а певне її поняття або ЕК, що є вербалізованим продуктом, обмеженим культурними чинниками, який ґрунтується на поняттєвій базі, містить культурно-образну властивість та дозволяє людині заміщати об'єкти світу під час комунікації.

Було з'ясовано, що у лінгвістичній науці існують різні класифікації ЕК за такими критеріями: тематики, дискурсу, аксіології, опозиційної комплементарності, онтології, змістової структури. Наша увага була прикута до аксіології (радість вважається важливою людською цінністю) і дискурсу (концепт аналізується в рамках ХД).

Під час аналізу питань лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики, було зазначено, що поряд з термінами «*концептосфера*» та «*концепт*», широко використовуються терміни «*мовна картина світу*», «*концептуальна картина світу*» та «*емоційна картина світу*», яка має величезне значення у загальному скупченні численних картин світу. Її не можливо відобразити в якійсь єдиній картині світу, яка була б цілком відповідна для всіх наявних етносів й лінгвокультур. Виділено, що складовою ЕКС є ЕК, що відіграє важливу роль і значимість у створенні цієї картини світу.

Аналізуючи зміст та структуру ЕК, було зроблено такий висновок: ЕК постає культурно визначеним, вербалізованим складним поняттям, що містить багат шарову структуру, включно з поняттям, образом, цінністю та значущістю.

Він представляється як комплексне культурно-пізнавальне психічно-афективне ціле.

Було з'ясовано, що вербалізація ЕК залежить від багатьох факторів, а саме: словникового статусу ключового слова, домінанти емоції, семасіологічного стану, етнокультурної специфіки тощо. Вона здійснюється за допомогою таких головних засобів: номінації (іменування), дескрипції (опису) й тлумачення (експлікації). Вторинні засоби номінації зазвичай використовуються для вербалізації емоцій. Виявлено, що формування КСФ емоції «радість» здійснюється за допомогою стилістично нейтральних або маркованих слів.

Проведене дослідження виявило, що ключовим елементом когнітивного сприйняття емоції радості є концепт «радість», що належить до ЕК. Він тлумачиться нами як складне багатомірне утворення, що включає культурні, евристичні, ментальні та афективні компоненти. Встановлено, що найкраще ЕК, зокрема концепт «радість», досліджувати в ХД.

В рамках цього дослідження було застосовано комунікативно-функціональний критерій до ХД та визначено, що вигадливість, вибірковість, поетичність та залученість учасника спілкування виділяють ХД серед інших різновидів дискурсу. В роботі зазначено, що поняття ХД визначається як форма вираження вербального повідомлення, яка містить інформацію про предмети, логіку, естетику, образи, емоції та оцінки, які утворюють ідейно-художній зміст висловлювання в нерозривній єдності. З'ясовано, що формальні риси ХД виявляються у тексті завдяки використанню надфразової цілісності та складного синтаксису, які організовані в абзаци або низку реплік у діалозі.

Під час аналізу ЕК «радість» було застосовано комплексний підхід й за основу в роботі взято положення А. М. Приходько. Встановлено, що методика комплексного аналізу концептів ґрунтується на інтегративному підході, який поєднує методи концептуального аналізу, а також використовує методи з різних наукових галузей. Відповідно до теорії А. М. Приходька, структура концепту постає тришаровою і складається з понятійного субстрату, перцептивно-образного адстрату та ціннісного / валоративного епістрату.

У ході практичного дослідження понятійного компонента ЕК «радість» було застосовано метод дефініцій, зроблено етимологічний аналіз і розглянуто синонімічний та антонімічний ряди. Зазначаємо, що перші дві словникові дефініції англійської лексеми *joy* співпадають зі значеннями українського слова *радість*. Доходимо висновку, що гіперонімами лексеми *радість* в обох мовах є *емоція / позитивне відчуття й те, що спричиняє це відчуття (тобто причина емоції радості)*. Виявлена складна мережа етимологічних зв'язків в українській картині світу. Під час аналізу синонімічних та антонімічних рядів було встановлено, що англійська мова має більшу кількість синонімів та антонімів, ніж українська. В цілому в англійських словниках було знайдено близько 40 синонімів та 30 антонімів лексеми *joy*. А в українських словниках налічується 17 синонімів та 11 антонімів лексеми *радість*. Проте було виявлено, що загальна частка похідних українського слова *радість* (52 одиниці) істотно перевищує відсоток дериватів англійської лексеми *joy* (35 одиниць).

Проведений аналіз твору О. Кобилянської «Людина» виявив, що перцептивний аспект ЕК «радість» репрезентовано через зорові, слухові, тактильні, кінестетичні та почуттєві характеристики. Однак сам концепт «радість» використовується у творі досить рідко – 2 рази. Натомість О. Кобилянська застосовує інші почуття, які асоціюються з радістю або супроводжують її, як-от: *щастя, любов, утіха*. Проте було з'ясовано, що відчуття сорому й журби у відтворенні перцептивного аспекту переважають у творі, що пояснюється його тематикою й проблематикою.

Аналіз роману Дж. Остін “Sense and sensibility” показав, що ключовими тут є почуття, відчуття, емоції у всіх варіаціях і різновидах. Так, перцептивний аспект ЕК «радість» виражається у творі різними відчуттями, які переживають головні героїні твору. Ми дійшли висновку, що найповніше цей аспект відтворено в образі Маріанни, яка має надзвичайну чуттєвість. Яскравим прикладом вираження перцептивного аспекту ЕК «радість» було виявлено *сміх (“laugh”)* та *посмішку (“smile”)*. Сам концепт «радість» застосовується у творі досить часто – 65 разів. Проте його аналіз показав, що домінантними в

перцептивному аспекті є концепти «щастя» (“*happiness*”) (73 одиниці) та «кохання» (“*love*”) (124 одиниці).

Проведене дослідження образного аспекту ЕК «радість» виявило, що у творі О. Кобилянської «Людина» зазначений аспект представлений епітетами, порівняннями, які надають головним героям особливої виразності. Були також знайдені структурні метафори разом з концептуальними корелятами, як-от: JOY IS A LIGHT / РАДІСТЬ ЯК СВІТЛО, JOY IS A CAUSE / РАДІСТЬ ЯК ПРИЧИНА, JOY IS A LOVE / РАДІСТЬ ЯК ЛЮБОВ, JOY IS A HAPPINESS / РАДІСТЬ ЯК ЩАСТЯ. Крім того, у творі були виділені засоби, які безпосередньо передають прояви емоційного стану «радість» художнього персонажу – контекстуальні метафори й ситуації (контекст). А в романі Дж. Остін “*Sense and Sensibility*” образний аспект ЕК «радість» відтворюють наступні лінгвостилістичні засоби, як-от: епітети, гіперболи, іронія, сатира, метафори. У творі були знайдені концептуальні кореляти, як-от: JOY IS A CAUSE / РАДІСТЬ ЯК ПРИЧИНА, JOY IS A PLEASURE / РАДІСТЬ ЯК НАСОЛОДА, JOY IS A HAPPINESS / РАДІСТЬ ЯК ЩАСТЯ, JOY IS AN OBJECT / РАДІСТЬ ЯК ОБ’ЄКТ.

Розглядаючи валоративний (ціннісний) компонент ЕК «радість», було встановлено, що у творі О. Кобилянської «Людина» він репрезентований через оцінні лексеми (переважно прикметники, іменники й оцінні предикати). Більша частина прикметників, яка має емотивно-оцінну конотацію, наділена позитивним забарвленням, як-от: *радісний, щасливий, приємний, чудно-приємний, задоволений, втішний, блаженний* (7 одиниць). Негативно забарвлені прикметники значно рідше зустрічаються у творі: *нещасливий, неприємний, неприязний, безрадісний* (4 одиниці). До позитивно забарвлених іменників належать 6 одиниць, як-от: *блаженство, задоволення, радість, щастя, приємність, утіха*. До негативно забарвлених – *нещастя, неприємність* (2 одиниці). Було також з’ясовано, що сам ціннісний компонент має складний та суперечливий характер, оскільки радість тут часто супроводжується болем, сумом, стражданням або смертю. Проведений аналіз частотності використання

лексичних одиниць, що виражають концепт «радість», дав змогу визначити, що лексема «радість» і її похідні зустрічаються у творі 8 разів. Це свідчить про те, що концепт «радість» не є домінуючим у творі, а його використання має символічне значення. Був зроблений висновок, що головна героїня майже не знає радості, яка швидко зникає і залишає після себе горе.

У романі Дж. Остін “Sense and sensibility” було виявлено, що валоративний (ціннісний) компонент виражається за допомогою лексем, що безпосередньо називають емоцію радості або її синоніми, як-от: *joy* (65 одиниць), *delight* (64 одиниці), *happiness* (73 одиниці), *pleasure* (72 одиниці), *satisfaction* (38 одиниць), *cheerfulness* (16 одиниць); метафор, що порівнюють радість з певним предметом або явищем; родинних концептів, що мають спільну семантичну ознаку з радістю або входять у її склад: *love*, *gratitude*, *hope*, *admiration* тощо; лексичних одиниць, що називають наслідки радості: *smile*, *laugh*, *cry*, *exclaim* тощо. Ці мовні засоби мають здебільшого позитивну конотацію. Під час кількісного аналізу лексичних одиниць, що виражають концепт «радість», було з’ясовано, що Дж. Остін у своєму романі часто застосовує лексему “*joy*” (65 разів) і її похідні (“*joyful*”, “*joyous*”, “*joyfully*”, “*joyless*” тощо), що безпосередньо позначають стан радості або його відсутність. У романі було визначено й інші лексеми, що мають семантику радості (263 одиниці), як-от: “*delight*”, “*pleasure*”, “*happiness*”, “*cheerfulness*”, “*satisfaction*” тощо. Це свідчить про те, що ЕК «радість» постає одним з домінуючих у романі “Sense and sensibility”.

Ця робота відкриває подальші наукові шляхи для поглибленого вивчення ЕК англійської та української концептосфер. Доречним є дослідження ЕК за допомогою асоціативного експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балашова С. С. Сучасне розуміння концепту. Актуальні проблеми германської філології в Україні та Болонський процес. Матеріали II Міжнародної конференції (20-21 квітня 2007 року). Чернівці : «Книги-XXI», 2007. С. 38-40.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. М. , 2001. 416 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К. : Видавничий центр «Академія», 2009. 376 с.
4. Безугла Л. Р. Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Харків : Харківський національний університет, 2009. Вип. 60. № 867. С. 7-14.
5. Белова А. Д. Языковые картины мира в рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы. Культура народов Причерноморья, 2002. № 29. С. 17-23.
6. Бессонова О. Л. Концепты эмоций в структуре оценочного тезауруса английского языка. Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. Вип. 2. Ч. 1. Донецьк : ДонНУ, 2003. С. 256-265.
7. Бехта І. А. Внутрішнє мовлення в сучасній англійськомовній художній прозі. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації, 2019. Том 30 (69). № 4. С. 11-17.
8. Вардзелашвили Ж. А. Компонентный анализ слова в теории вторичной номинации. Научно-методический и общественный журнал. Баку : Изд-во БСУ, 2008. № 4. С. 8-13.
9. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики. М. : «Школа «ЯРК»», 2001. 272 с.
10. Вежбицкая А. Толкование эмоциональных концептов. Язык. Культура. Познание. М. : Русские словари, 1996. С. 326-370.

11. Висоцька О. Л. Науковий дискурс у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Молодий вчений, 2018. № 8 (1). С. 65-70.
12. Витгенштейн Л. Философские работы. Ч. I. М. : Гнозис, 1994. 612 с.
13. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія. К. : Логос, 2004. 284 с.
14. Гончарук М. До проблеми поняття «емоція» у лінгвістиці. Чернівці. С. 30-39.
15. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. М. : Прогресс, 1989. 312 с.
16. Жаботинская С. А. Имя как текст : концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции). Когниция, коммуникация, дискурс, 2013. № 6. С. 47-76.
17. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования. Лінгвістичні студії. Збірник наукових праць. Черкаси : «Сіяч», 1997. Вип. 2. С. 3-11.
18. Жаботинская С. А. Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов. Вісник ХНУ, 2010. № 928. С. 6-20.
19. Жаботинская С. А. Теория номинации : когнитивный ракурс. Вестник МГЛУ, 2003. Вып. 478. С. 145-164.
20. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. Мовознавство. Науково-теоретичний журнал. К. : Вид-во Інституту мовознавства імені О. О. Потебні, Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, 2004. № 5-6. С. 23-32.
21. Жайворонок В. В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення. Культура народів Причорномор'я, 2002. № 32. С. 51-53.
22. Загнітко А. П. Теорія граматики тексту : монографія. Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2014. 480 с.
23. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології) : монографія. К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. 328 с.

24. Іващенко В. Л. Семантика ментальності концепту. Мовознавство. Науково-теоретичний журнал. К. : Вид-во Інституту мовознавства імені О. О. Потебні, Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, 2008. № 2. С. 32-43.
25. Іващенко В. Л. Функціональна топологія концептів як одиниць культури. Вісник Львів. ун-ту. Сер. філол. 2004. Вип. 34. Ч. 1. С. 390-397.
26. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського ХД. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с.
27. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ВЦ ЛНУ імені І. Франка, 2000. 349 с.
28. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці). Українська мова, 2009. № 1. С. 41-52.
29. Левицкий В. В. Семасиология. Винница : НОВА КНИГА, 2006. 512 с.
30. Лизариди М. И. Психические состояния в полевом описании : номинативно-функциональный аспект. Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2010. 352 с.
31. Луньова Т. В. Лексикалізований концепт ГАРМОНІЯ в сучасній англійській мові : структура і комбінаторика : дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Українська мова» ; НАН України, Ін-т української мови. К. , 2006. 348 с.
32. Луньова Т. В. Образний компонент концепту ГАРМОНІЯ та мовні засоби його втілення (на матеріалі сучасної англійської мови). Вісник КНЛУ. Серія : Філологія. Вид-во КНЛУ, 2003. Т. 6. № 2. С. 140-144.
33. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология. К. : «Знання», 2004. 326 с.
34. Морозова І. Б. Віддзеркалення культурологічних змін суспільства у поверхневій структурі простого речення протягом XVIII-XX ст. Мова і культура. К. : Видав. дім Дмитра Бураго, 2006. Вип. 8. С. 5-12.
35. Морозова І. Б. Застосування принципів гештальт-аналізу в синтаксичних дослідженнях (на матеріалі англійської мови). Записки з романо-

- германської філології. Одеський національний університет ім. Мечникова. Одеса : Фенікс, 2010. Вип. 25. С. 164-171.
36. Морозова О. І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». К. , 2008. 32 с.
37. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поетиці Шекспіра : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2007. 364 с.
38. Огаркова Г. А. Вербалізація концепту «кохання» в сучасній англійській мові : когнітивний та дискурсивний аспекти : дис. канд. філол. наук ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. , 2004. 221 с.
39. Огуй О. Д. Мовна картина світу : проблема організації складників. Мовознавство, 2013. № 4. С. 15-26.
40. Полюжин М. М. Концептуальна система як базове поняття когнітивної семантики й теорії мовної особистості. Проблеми романо-германської філології. Збірник наукових праць. Ужгород : «Ліра», 2005. С. 5-20.
41. Полюжин М. М., Венжинович Н. Ф. О когнитивном и лингвокультурологическом изучении фразеологии. Горизонты современной лингвистики : Традиции и новаторство. М. : Языки славянских культур, 2009. С. 628-641.
42. Полюжин М. М. Про теоретичні засади когнітивного підходу до дискурсивного аналізу. *STUDIA GERMANICA ET ROMANICA*. Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. Науковий журнал. Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2004. Т. 1. № 3. С. 32-42.
43. Полюжин М. М. Типологія й аналіз концептів. Іноземна філологія, 2009. Вип. 121. С. 80-89.
44. Приблуда Л. М. До проблеми визначення статусу ХД. Теоретична і дидактична філологія, 2013. Вип. 16. С. 295-301.

45. Приходько А. М. Дискурсологія концепту VS Концептологія дискурсу. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 2007. № 782. С. 66-71.
46. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : «Прем'єр», 2008. 332 с.
47. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология : монография. К. : Издательство украинского филологического центра, 2000. 248 с.
48. Соколовская Ж. П. «Картина мира» в значениях слов: «семантические фантазии» или «катехизис семантики?». Симферополь : РИО Таврического экологического института, 1999. 232 с.
49. Семенюк І. С. Мовні засоби відтворення концепту ЗЛОЧИНЕЦЬ у сучасній американській художній прозі та публіцистиці: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2008. 256 с.
50. Таценко Н. В. «Концепт» як ключове поняття когнітивної лінгвістики. Вісник СумДУ. Серія : Філологія. Суми : Вид-во СумДУ, 2008. № 1. С. 105-110.
51. Ущина В. А. Позичування суб'єкта в англійському дискурсі ризику : соціокогнітивний аспект : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 380 с.
52. Филлипс Л. Дж., Йоргенсен М. В. Дискурс-анализ. Теория и метод. Харьков : Гуманитарный Центр, 2008. 352 с.
53. Хорошун О. О. Концепт як основне поняття когнітивної лінгвістики. Вісник Житомирського державного університету. Вип. 49. Філологічні науки. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 158-161.
54. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
55. Шамаєва Ю. Ю. Когнітивна структура концепту РАДІСТЬ (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2004. 22 с.
56. Шевченко И. С., Морозова Е. И. Дискурс как мыслекоммуникативное образование. Вестник Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина, 2003. № 586. С. 33-38.

57. Яремко Я. П. Стратифікація концепту. Мовознавство. Науково-теоретичний журнал. К. : Вид-во Інституту мовознавства імені О. О. Потебні, Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, 2009. № 1. С. 60-69.
58. Clauser T. C. Domains and image schemas. *Cognitive linguistics*. Vol. 10. № 1. Berlin : Mouton de Gruyter, 1999. P. 1-31.
59. Dirven R. *Cognitive exploration of language and linguistics*. Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2004. 279 p.
60. Jackendoff R. *Patterns in the mind: language and human nature*. UK : Basic Books, 1993. 256 p.
61. Johansen J. A semiotic definition of literary discourse. № 165. Vol. 2007. P. 107-131.
62. Johnson-Laird P. N. *Mental models: towards a cognitive science of language, inference, and consciousness*. UK : Cambridge University Press, 1983. 513 c.
63. Kövecses Z. *The Conceptual Structure of Happiness. Happiness : Cognition, Experience, Language*. Helsinki : Helsinki Collegium for Advanced Studies, 2008. P. 131-143.
64. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago : University Chicago Press, 1980. 242 p.
65. Ortony A., Clore G., Collins A. *The Cognitive Structure of Emotions*. Cambridge : Cambridge University Press, 1988.
66. Plutchik R. *The Emotions : Facts, Theories, and a New Model*. New York: Random House, 1962. 228 p.
67. Plutchik R. *The Psychology and Biology of Emotion*. New York : Harper Collins College, 1994. 396 p.
68. Schwarz M. *Einführung in die kognitive Linguistik*. Tübingen : Francke, 1996. 238 S.
69. Wierzbicka A. *Emotions Across Language and Cultures : Diversity and Universals*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 349 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

- 70.Белєхова Л. І. Глосарій з когнітивної поетики. Херсон : Айлант, 2004. 124 с.
- 71.Великий тлумачний словник сучасної української мови : словник. Упор. : В. Й. Клічак, П. М. Мовчан, В. В. Німчук. К. : «Дніпро», 2009. 1332 с.
- 72.Етимологічний словник української мови : у 7 т. Упор. : О. С. Мельничук. Т. 5. К. : Наукова думка, 2006. 705 с.
- 73.Караванський С. Й. Практичний словник синонімів української мови. Львів : Бак, 2014. 530 с.
- 74.Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови. К. : Довіра, 2008. 510 с.
- 75.Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
- 76.Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : «Довкілля – К», 2006. 716 с.
- 77.Словник синонімів української мови : в 2 т. Упор. : А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук. Т. 2. К. : Наукова думка, 2000. 960 с.
- 78.Словник української мови : у 11 т. Упор. : І. К. Білодід, А. А. Бурячок та ін. Т. 8. К. : Наукова думка, 1977. 927 с.
- 79.Словник української мови. Упор. : В. В. Жайворонок та ін. К. : ВЦ «Просвіта», 2012. 1320 с.
- 80.Українська мова : енциклопедія. Упор. : В. М. Русанівського, О. О. Тараненко. К. : «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. 824 с.
- 81.Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge University Press, 2008. 1699 p. URL : <https://dictionary.cambridge.org/>
- 82.Collins English Dictionary. HarperCollins Publishers, 11th edition, 2011. 1920 p. URL : <https://www.collinsdictionary.com>
- 83.Devlin J. A Dictionary of Synonyms and Antonyms. N. Y. : Popular Library, Inc., 1961. 384 p.
- 84.English Wiktionary. URL : en.wiktionary.org

85. Hornby A. S., Crowther J. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford, England : Oxford University Press, 1995. – 1428 p. URL : <https://en.oxforddictionaries.com>
86. Longman Dictionary of Contemporary English. Longman Pearson, 2009. URL : www.ldoceonline.com
87. McGraw-Hill Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs. The McGraw-Hill Companies, Inc, 2002. URL : <http://idioms.thefreedictionary.com>
88. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. Danbury : Lexicon Publications, Inc., 1993. 1216 p.
89. Online Etymology Dictionary. URL : <https://www.etymonline.com/>
90. Roget's 21st Century Thesaurus, Third Edition. Philip Lief Group, 2013. URL : <https://www.thesaurus.com>
91. Webster Online Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com>

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

92. Кобилянська О. Ю. Людина. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1029>
93. Austen J. Sense and sensibility. URL : <https://www.gutenberg.org/files/161/161-h/161-h.htm>

АНОТАЦІЯ

магістерської роботи

Тема: «Репрезентація концепту «радість» в англomовному та українськомовному художніх дискурсах (на матеріалі романів Джейн Остін та Ольги Кобилянської)».

Автор: Барнякова В. М.

Науковий керівник: Гусар М. В.

Захищена: «_14_» _____ червня_____ 2023 р.

Короткий зміст роботи: магістерська робота присвячена дослідженню репрезентації емоційного концепту «радість» в англomовному та українськомовному художніх дискурсах (на матеріалі романів Джейн Остін та Ольги Кобилянської). Було узагальнено ключові погляди до вивчення концепту в сучасних лінгвістичних дослідженнях, уточнено поняття «емоційний концепт» та зазначено його відмінності від інших концептів, висвітлено теоретико-методологічні основи дослідження емотивності в художньому дискурсі та розглянуто тлумачення основних термінів, схарактеризовано поняттєві компоненти зазначеного концепту та розглянуто засоби його номінації в англо- та українськомовному художніх дискурсах, визначено ціннісні й образні (метафорично й метонімічно концептуалізовані) складники та способи їх актуалізації в англomовному та українськомовному художніх дискурсах. Результатом аналізу стало розкриття відмінностей мовної репрезентації номінативного, перцептивно-образного та ціннісного компонентів емоційного концепту «радість» у творах Джейн Остін “Sense and sensibility” та Ольги Кобилянської «Людина», що продемонструвало лінгвокогнітивні особливості концепту в англо- та українськомовному художніх дискурсах.

Ключові слова: концепт, емоція, емоційний концепт, концептосфера, мовна картина світу, концептуальна картина світу, емоційна картина світу, концепт

«радість», художній дискурс, субстрат (понятійний компонент), адстрат (перцептивно-образний компонент), епістрат (валоративний компонент).